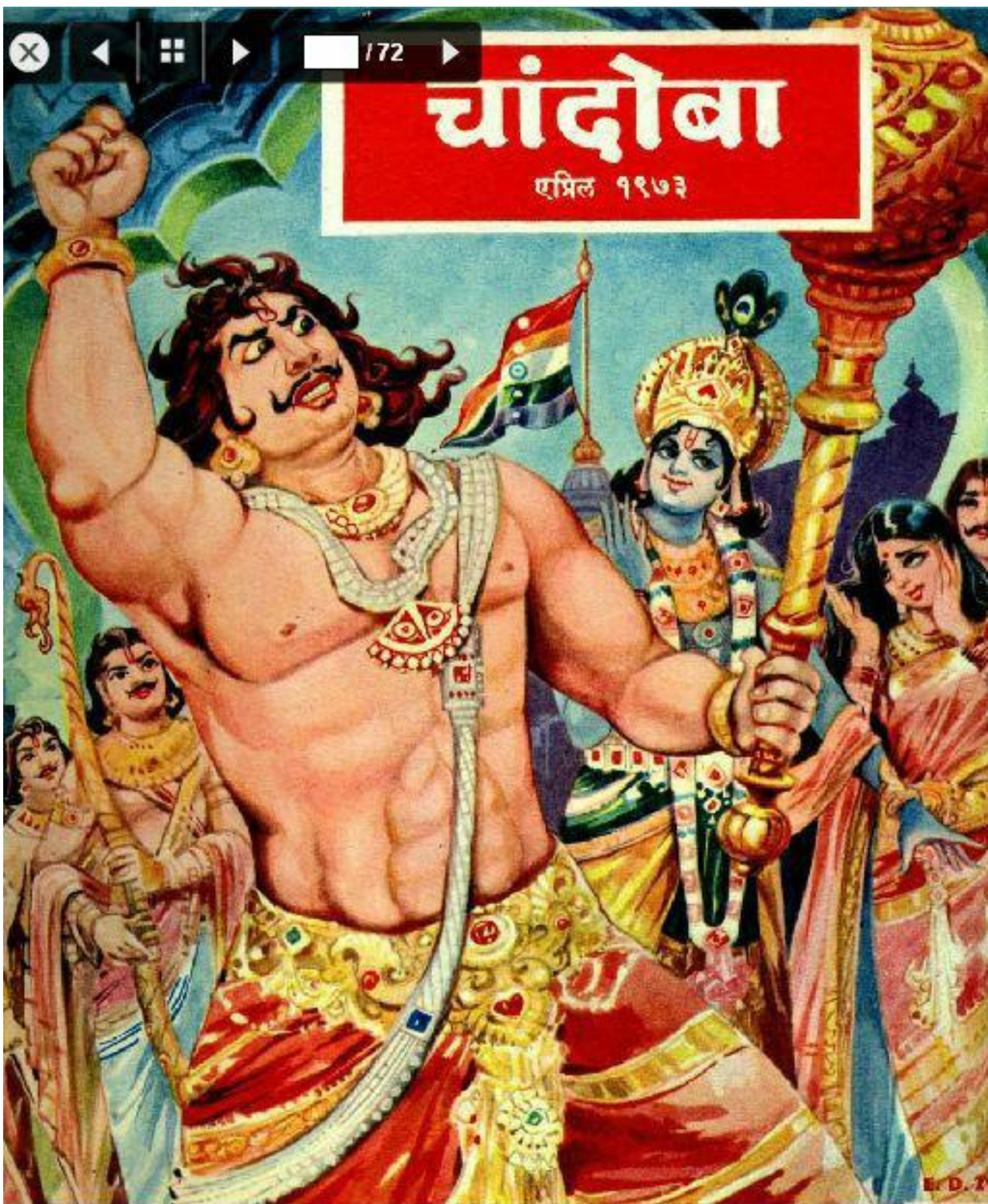
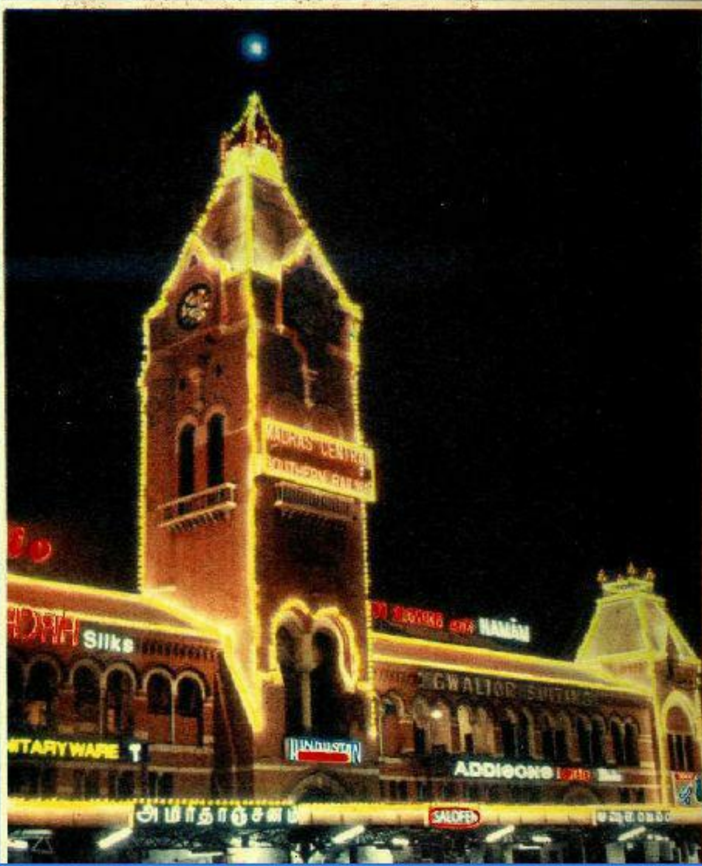

चांदोबा
एप्रिल १९७२

Silks
ADDISONS

प्रामाणिकपणाचे फळ

एका शेतकऱ्याला चार मुली होत्या. एका मागून एक तिघां मोठ्या मुलींची लग्ने होऊन गेली. फक्त धाकट्या मुलीचे लग्न व्हायचे राहून गेले होते. मोठे तिघे जांवई घरजांवईच होते.

चवथ्या मुलीसाठी चांगले स्थळ शोधण्याची खटपट चालू असता तिने, घरच्या रामू नोकराशी ती लग्न करणार असल्याचे सांगितले. शेतकऱ्याला हा संबंध आवडला नाही. तरी त्याने तिचे लग्न रामू गड्याशी करून दिले आणि म्हणाला–"बाळ! तू शहाणी आहेस. रामू गड्याला मी इतर जांवयांबरोबर घरांत ठेवू शकणार नाही. तू त्याच्या बरोबर निराळा संसार थाट. मी हा संबंध मान्य केला. परंतु तुझ्या बहिणींशी किंवा तुझ्या मेहुण्यांशी भांडण होऊ नये यासाठी मला ही सूचना करावी लागली."

रामूला ती गोष्ट कळली. तो कोणाला काही सांगितल्याशिवाय एक दिवशी घर सोडून निघून गेला. त्याच्या बायकोचा किंवा त्याचा असा अपमान झालेला त्याला खपला नाही. चांगला नोकरी धंदा करून नंतर बरोबरीच्या नात्याने राहता यावे या हेतूने तो गेला होता.

दुसऱ्या दिवशी एका गावानजीकच्या जंगलात तो येऊन पोचला. जंगलाच्या मध्यभागी एका मैदानात गाई चरत होत्या. एका झाडाखाली एक म्हातारा हात पाय धुऊन खायला बसणार एवढ्यात एक गाय हंबरू लागलेली ऐकून तो तिकडे धावला. गाय व्यायला झाली होती. म्हातारा गाय बसली होती तेथेच थांबला. थोड्या वेळाने गाय व्यायली. तिचा पाडा फार सुंदर होता.

म्हातारा गाईकडे निघून गेल्याबरोबर त्याच्या झुणका भाकरीवर कावळ्या कुत्र्यांनी झडप मारली. परंतु रामूने त्यांना पळवून लावले. म्हातारा परत येईपर्यंत रामू तेथेच बसून राहला.

म्हाताऱ्याने परत आल्यावर रामूला विचारले–"कोण रे तू? कोठून आलास? तू होतास म्हणून मला भाकर खायला मिळते आहे!"

"मी कोठे तरी काम मिळेल म्हणून फिरतो आहे. माझे स्वतःचे असे कोणते ही गांव नाही." रामू म्हणाला.

म्हाताऱ्याने रामूला खायला भाकरी दिली आणि म्हातारपणी सर्व काम त्याला कां करावे लागले, हे सांगितले.

त्या म्हाताऱ्याकडे सुमारे शंभर गाई होत्या. त्याला मूलबाळ नव्हते. गुराखी व नोकर गाय हरवली म्हणून सांगून गाय विकून टाकीत. शेवटी म्हाताऱ्याने सर्व नोकर काढून टाकले आणि स्वतः गाई चरायला घेऊन जाऊ लागला. ते ऐकून रामू म्हणाला–"आपला माझ्यावर विश्वास असेल तर मी आपल्या गाई चरायला घेऊन जात जाईन. जो पगार द्याल त्यात मी भागवून घेईन."

म्हाताऱ्याने त्याला नोकर म्हणून ठेवून घेतले. रामू गाईंचे दूध काढी आणि ते विकून म्हाताऱ्याला त्याची किंमत आणून देई. त्या शिवाय गाईंना चरायला न्यायचे काम व शेणगोठा रामू करू लागला.

दोन आठवडे लोटले. म्हाताऱ्याने रामूच्या प्रामाणिकपणाची अनेक तऱ्हेने परीक्षा करून पाहिली. रामू इमानदार असल्याचे त्याला आढळून आले. म्हातारा एकदा त्याला म्हणाला–"रामू! चांगलीशी मुलगी पाहून तुझे लग्न करून द्यावे, म्हणतो."

तेव्हां रामू म्हणाला–"मालक! माझे लग्न झाले आहे!" आणि त्याने थोडक्यात घडलेली गोष्ट सांगितली.

म्हातारा म्हणाला–"तरमग माझ्याकडे काम करून तुला काय मिळणार? दोघांची पोटे कशी भरणार?"

रामू स्मित करून म्हणाला–"धनी! आपली लायकी असेल तेवढेच काम माणसाने करावे. भाग्यात असेल तेवढे पैसे मिळणारच! मी कळू लागले तेव्हां ही साधी कामेच करू लागलो व तीच मला येतात. घर सोडल्यापासून आपल्याच प्रेमाचा आधार मला मिळाला. म्हणून आपल्याला सुखी राखणे माझे कर्त्तव्य आहे."

रामू म्हणाला ते म्हाताऱ्याने मौनपणे सर्व ऐकून घेतले.

आणखी काही दिवस लोटले. एकदा म्हातारा रामूला म्हणाला–"आपण गोठ्यासाठी नवी झोपडी उभी करू या. आज रात्री मी खुणा करून ठेवतो तेथे तू खांब पुरण्यासाठी खड्डे खणून ठेव. उजाडल्यावर झोपडी बांधण्याचे काम करू."

पहाटे रामू म्हाताऱ्याने सांगितल्याप्रमाणे पहार घेऊन खड्डे खणू लागला. दोन खड्डे खणत असतां त्याला दोन्ही खड्डयांत दोन लहान सोन्याने भरलेले हंडे सापडले. रामूने ते घरात जपून नेऊन ठेवले आणि उजाडल्यावर म्हाताऱ्याला ते दाखविले. म्हातारा ते हंडे पाहून म्हणाला–"रामू! भाग्य देईल तुला, म्हणत होतास ना? भाग्यानेच तुला ते दिले आहेत. ते तुझे आहेत. तू ते घेऊन जा." म्हाताऱ्याने रामूच्या पोटांत शिरून त्याच्या मनातली गोष्ट ओळखण्यासाठी ते म्हटले होते.

"मालक! हे आपल्या जागेत पुरलेले धन आहे, आपले आहे. माझे भाग्य कसे होऊ शकेल?" रामू म्हणाला.

"बाळ! मी तसे नाही म्हणत! तूच माझ्या सर्व शेताचा, गाईगुरांचा आणि इस्टेटीचा होणारा मालक आहेस. मी तुलाच आपला वारस करून घेण्याचे ठरविले आहे. बायकोला घेऊन येथे येऊन रहा! मी तुला आपला मुलगा आणि तुझ्या बायकोला आपली सुनबाई मानून राहीन."

रामूने आनंदाने आपल्या सासऱ्याकडे जाऊन सर्व वृत्त सांगितले आणि बायकोला घेऊन आला.

गरीबी-श्रीमंती

एका गावी दोन भाऊ रहात असत. मोठा भाऊ श्रीमंत होता तर धाकटा गरीब.

एक वर्षी पीक कापून झाले होते आणि धाकटा भाऊ आपल्या शेतात पाहरा देत होता. तो एका जागी बसून आपल्या गरीबीविषयी विचार करीत होता. तेव्हां पांढरे शुभ्र वस्त्र धारण करून एक स्त्री कोठून तरी तेथे आली आणि शेतातल्या लोंबी तोडून जाळू लागली.

ती बाई जवळ आल्यावर धाकट्या भावाने तिचा हात धरला आणि विचारले–"ताई! कोण तुम्ही आणि हे काय करतां आहां?"

ती म्हणाली–"मी तुझ्या मोठ्या भावाची भाग्यदेवी आहे. खाली पडलेल्या व फुसक्या लोंबी मी जाळून टाकते आहे, म्हणजे बाकीच्यातून दाणे चांगले येतील."

"अस्सं! तरमग माझी भाग्यदेवी कोठे आहे?" धाकट्या भावाने तिला विचारले.

"समोर डोंगर दिसत आहेत ना? त्याच्या पलीकडे!" असे सांगून ती निघून गेली. धाकट्या भावाने आपल्या भाग्यदेवीचा शोध काढण्याचे ठरविले आणि निघाला. प्रथम तो आपल्या झोपडीत गेला. त्याच्याजवळ जी थोडीफार चीजवस्तू होती ती घेऊन निघण्याची तयारी करू लागला.

इतक्यात चूलीच्या पाठीमागून दारिद्र्याची देवी आली आणि स्फुंदत रडत म्हणाली–"मला सोडून कोठे निघालास रे? मला सुद्धां बरोबर येऊ दे!"

धाकटा भाऊ म्हणाला–"मला पुष्कळ दूर जायचे आहे. तू अशक्त दिसते आहेस, कशी चालशील माझ्याबरोबर?" पण त्या स्त्रीने मुळीच ऐकले नाही.

शेवटी नाइलाजाने धाकटा भाऊ म्हणाला–"तुला चलायचेच असेल तर या बाटलीत बस. मी तुला घेऊन जातो."

दारिद्र्यदेवीने लघुरुप घेऊन त्या बाटलीत प्रवेश केला. धाकट्या भावाने बाटलीला बूच लावून टाकले आणि घरून निघाला. वाटेत त्याला दलदलीची जागा लागली. त्याने तेथल्या चिखलात त्या दारिद्र्यदेवीची बाटली पुरुन टाकली आणि आपली सुटका करून घेऊन पुढे निघाला.

कित्येक दिवस प्रवास केल्यावर धाकटा भाऊ दक्षिणेकडील डोंगर ओलांडून एका मोठ्या शहरात पोचला. तेथल्या एका वृद्ध गृहस्थाने धाकट्या भावाला एक काम द्यायचा विचार केला. धाकट्या भावाने ते करण्याचे कबूल केले. तेव्हां तो वृद्ध गृहस्थ त्याला म्हणाला–"मला एक खंदक खणून दे. त्याचा मोबदला म्हणून मी तुला चांगली मजुरी देईन. खंदक खणतांना तुला जी काही मूल्यवान वस्तू मिळेल ती तुझी!"

ती अट धाकट्या भावाने कबूल केली आणि खंदक खणण्याचे काम करू लागला. एक तासभरच त्याने काम केले असेल, त्याला सोन्याचा अलोट सांठा सांपडला. म्हाताऱ्याने वचन दिल्याप्रमाणे ते सर्व सोने धाकट्या भावाला घेऊन जायला सांगितले. परंतु धाकट्या भावाने त्यातले फक्त अर्धे सोने स्वत:साठी ठेवून घेतले आणि बाकी त्या वृद्ध मांणसाला दिले.

धाकटा भाऊ खंदक खणण्याचे काम करीत राहला. शेवटी त्याला एका जागी एक झोपडीसारखे काही तरी लागले. त्या झोपडीत सोन्याची नाणी आणि हिरे व माणिक्यांच्या राशी होत्या. त्यांच्या बरोबर एक मोठी पेटी पण निघाली. त्या पेटीतून त्याला आवाज ऐकू आला–"लवकर उघडा पेटी आणि मला वांचवा!"

धाकट्या भावाने पेटी उघडून पाहिली. एक स्त्री पेटीतून बाहेर आली. ती देखील स्वच्छ पांढरे पातळ नेसलेली होती.

"कोण ग बाई तू?" धाकट्या भावाने तिला विचारले.

"मी तुझी भाग्यदेवी आहे. तू मला शोधीत होतास ना? आजपासून मी तुला सोडून कोठे जाणार नाही." ती स्त्री म्हणाली आणि अदृश्य झाली.

खंदकात जो धनाचा सांठा मिळाला तो धाकट्या भावाने आणि त्या वृद्ध माणसाने अर्धाअर्धा वांटून घेतला.

आता धाकटा भाऊ कोट्याधीश झाला. आपल्या गावी परत आल्यावर तो गोर-गरिबांना मदत करू लागला.

एकदा दोघां भावांची एका गल्लीत गांठ पडली. धाकटा भाऊ मोठ्या भावाला सकुटुंब आपल्या घरी बोलावून घेऊन गेला. त्याला त्याने त्याचे दिवस कसे पालटले हे सांगितले. नंतर त्याने मोठ्या भावाला आपल्या घरीच बरेच दिवस ठेवून घेतले. मोठा भाऊ जायला निघाला तेव्हां धाकट्या भावाने मोठ्या भावाला, त्याच्या बायकोला व मुलांना कित्येक मूल्यवान वस्तू देऊन निरोप दिला.

धाकट्या भावाचे भाग्य पालटलेले पाहून मोठ्या भावाचा मत्सराग्नी पेटला. त्याच्या घरी पुन्हां दारिद्र्यदेवीला आणून पोचते केले पाहिजे असे त्याने ठरविले. तो दारिद्र्यदेवीला ज्या जागी पुरून ठेवले होते तेथे आला आणि बराच वेळ शोध काढून त्याने ती बाटली बाहेर काढली आणि बाटलीचे बूच काढले.

तत्क्षण दारिद्र्यदेवी बाहेर आली आणि मोठ्या भावाला मिठी मारून म्हणाली– "तू किती उपकार करून माझा उद्धार केलास. आतां मी तुला कधी सोडणार नाही. आयुष्यभर मी तुझ्याबरोबर राहीन."

मोठ्या भावाने दारिद्र्यदेवीला पुन्हां चिखलात पुरून टाकण्याचा यत्न करून पाहिला. परंतु त्याला यश मिळाले नाही. वाटेत त्याला लुटेऱ्यांनी लुटले. त्याच्या धाकट्या भावाने त्याला प्रेमाची भेट म्हणून जे काही दिले होते ते देखील हळूहळू नाहीसे झाले.. घरी येऊन पाहतो तर त्याचे घर धान्य आणि गवताची गंजी सर्वांला आग लागली होती. त्या वर्षी नदीला पूर आला आणि पुरात त्याचे सर्व शेत वाहून गेले. तो आपले सर्वस्व घालवून बसला.

अमरवाणी

सिंह शिशु रपि निपतति मदमलिन कपोलभित्तिषु गजेषु,
प्रकृति रियम् सत्त्ववताम् न खलु वय स्तेजसाम् हेतु: ॥ १ ॥

[सिंहाचा छावा (लहान असून ही) मदोन्मत्त हत्तीच्या गंडस्थलावर चढतो. सत्त्ववान तेजस्वी जो असतो लहान किंवा मोठे वय यांचा त्याच्या तेजस्वितेशी काही संबंध नसतो.]

रथस्यैकम् चक्रम्, भुजगनमिता स्सप्ततुरगा,
निरालंबो मार्ग: चरणविकल स्सारथिरपि,
रवि र्यात्ये वांतम् प्रतिदिन मपारस्य, नभस:;
क्रियासिद्धि स्सत्त्वे भवति महताम् नोपकरणे ॥ २ ॥

[सूर्याच्या रथाला एकच चाक आहे, सापांची दोरी (लगाम) त्याच्या सात घोड्यांना आहे, त्याचा रथ अधांती चालतो, त्याचा सारथी (अरुण) पंगु आहे, तरी सूर्याचा रथ अबाधितपणे चालू आहे. सत्त्ववान तेजस्वी लोकांना साधनांची गरजच काय ?

विजेतव्वा लंका, चरणतरणीयो जलनिधि:,
विपक्ष: पौलस्थ्यो, रणभुवि सहायाश्च कपय:,
पदाति र्मर्त्योसी सकलमवधी द्राक्षसकुलम्;
क्रियासिद्धि स्सत्त्वे भवति महताम् नोपकरणे ॥ ३ ॥

[लंका जिंकायची आहे. पायी समुद्र ओलांडून जायचा आहे. रावणासारखा शत्रू आहे. मदतीला वानर आहेत. राम मर्त्य मनुष्यच (तर) आहे. तरी त्याने राक्षसांच्या (अफाट) सैन्याचा धुव्वा उडविला. सत्त्ववान थोर यशस्वितेसाठी पुरुषांना साधनांची गरज नसते.

यक्ष पर्वत

[९]

[खड्गवर्मा आणि जीवदत्त दोघांनी सिंहाला दुसऱ्या इमारतीत पळविले आणि पळून जाण्यासाठी वाट शोधू लागले. त्यांना एका खोलीत धान्याचे कोठार दिसले. त्याला त्यांनी आग लावली. त्याच वेळी बाजूच्या खोलीतून एक म्हातारा वांचविण्यासाठी ओरडत असल्याचा आवाज ऐकू आला. त्यांनी खोली उघडली. पुढे……]

खड्गवर्मा व जीवदत्तला पाहून म्हाताऱ्याने विचारले–"कोण रे तुम्ही? त्या लबाड पुजारिणीचे शिष्य असालसे वाटत नाही? कोणी असा, प्रथम मला वांचवा! शेजारच्या खोलीत धान्याचे कोठार जळत आहे, वाटते? मला कोंडून ठेवले होते त्या खोलीच्या भिंती तापल्या आहेत आणि त्यांच्या उष्णतेने माझे सर्वांग पोळून निघत आहे. लवकर करा."

"थोड्याच वेळाने छप्पर खाली येणार!" असे म्हणत जीवदत्त त्या म्हाताऱ्याजवळ गेला. त्या बिचाऱ्याला साखळदंडांनी बांधून ठेवलेले होते. जीवदत्तने आपल्या कुबडीने साखळदंड तोडून त्या म्हाताऱ्याला हात धरून बाहेर ओढून आणले.

म्हाताऱ्याने एकदां चारी बाजूला पाहिले आणि आनंदाने श्वास घेत म्हणाला–"आज किती वर्षांनी मी खुल्या हवेत श्वास

घेतो आहे! ती दुष्ट बाई अजून या पडक्यां नगरावर राज्य करते आहे, वाटते? तुम्ही कोणी व इकडे कशासाठी आलां होतां? सर्व सांगा!"

"आम्ही कोणी असलो तरी त्या पुजारिणीचे शिष्य नाही, एवढे खास! आम्ही विंध्य पर्वतावर एका कामासाठी जात होतो. वाटेत निरनिराळ्या लहान सहान अडचणींना तोंड देत असतां येथे येऊन पोंचलो. येथे आम्हांला कैद करून ठेवण्यात आले होते. तुझ्या बोलण्यावरून तूच येथला खरा आणि जुना पुजारी आहेस तर! तर मग तुला तिनेच या अंधार कोठडीत बंद करून ठेवले होते. होय ना? आमचा अंदाज खरा असावासा वाटतो, आम्हांला." जीवदत्तने त्याला विचारले.

"होय, तू म्हणालांस तसेच आहे. ती दुष्ट बाई वीस वर्षांपूर्वी मला या जंगलात सांपडली. एक असहाय, अनाथ मुलगी होती ती. मी तिला वांचविले, लहानाची मोठी केली, तिला आपली सर्व मंत्रविद्या शिकविली. परंतु तिने माझ्याविषयीं कृतज्ञतेचा एक शब्द ही न उच्चारितां, कृतघ्नपणाने दोन वर्षांपूर्वी मला या अंधार कोठडीत, वादळ सुटले असतां, पावसात, त्या काळोख्या रात्री..."

जीवदत्त त्या वृद्ध मांत्रिकाचे बोलणे चालू असतां मध्येच म्हणाला–"तुझी ही जीवनकहाणी ऐकायला आमच्या जवळ वेळ नाही. कारण आम्हांला तिच्या हातातून लवकर निसटून जंगलात जावयाचे आहे. आम्हांला कैद करण्यासाठी ती निघाली असेल. त्या आधी आम्हांला दृष्टीआड व्हायचे आहे. तुला येथेच रहावयाचे आहे का? की या पडक्या घराचे छप्पर डोक्यावर येऊन पडण्याच्या आत आम्हांला बाहेर जाण्याचा मार्ग दाखवून तुला स्वतःची सुटका करून घ्यावयाची आहे?"

"मी त्या दुष्ट स्त्रीची खोड मोडल्याशिवाय तिच्या देहाची कांडेकांडे करून कुत्र्यामांजरांना खायला घातल्याशिवाय येथून जाणार नाही. माझी जुनी शिष्यमंडळी मला या स्तितीत पाहून माझी बाजू घेतील, याची मला खात्री आहे. त्यांच्या मदतीने मी तिला कैद करून तिला तिच्या पापाची फळे चाखायला लावीन. तेव्हां माझा अंतरात्मा शांत होईल." म्हातारा मांत्रिक म्हणाला.

ते सर्व ऐकायला खड्गवर्माच्या मनाची तयारी नव्हती. म्हणाला–"जीवदत्त! चल आपण निघून जाऊ या. याचा प्रलाप ऐकण्यात आपला वेळ घालविणे बरोबर नाही. ती दोघं आपसांत डोकी फोडून घेतील! आपल्याला काय करायचे आहे त्याच्यांशी?" असे म्हणत तो निघाला.

जीवदत्त त्याच्या बरोबर निघताना म्हातार्‍याला म्हणाला–"त्या दुष्ट पुजारिणीला ठार करून तिच्या देहाची कांडे करून ती कोल्ह्याकुत्र्यांना खायला घालण्यात तुझा हेतू काय? त्या पेक्षा एक भुकेला सिंह आहे, या पडक्या नगरात. त्याच्यासमोर टाक तिला. तुला पुण्य मिळेल आणि त्याचे पोट भरेल."

वृद्ध मांत्रिक उत्तर देऊं लागला तेवढ्यात त्या पडक्या घरामागून पुजारिणी, मांत्रिक, केसाळ भूत आणि चारपांच शिष्य तेथे येऊन थडकले. पुजारिणी वृद्ध मांत्रिक, खड्गवर्मा आणि जीवदत्त यांच्याकडे डोळ्यांनी आग

पाखडीत हातातले त्रिशूल उगारून गरजली– "अस्सं! हा थेरडा अंधार कोठडीतून बाहेर पडला आहे तर? चोरासारखे आमच्या राजधानीत पाऊल टाकणारी तरुण मंडळी पण येथेच आहेत? तुमचा मृत्यू समोर उभा आहे! तुम्हां सर्वांचा बळी महाभूतासमोर मी देणार आहे!" असे म्हणत तिने एक पाऊल पुढे टाकले.

खड्गवर्मा लगेच चार पावले मागे गेला आणि चटदिशी धनुष्यावर बाण चढवून पुजारिणीला सावध करीत म्हणाला– "खबरदार! एक पाऊल देखील पुढे टाकलेस किंवा हालचाल केलीस तर माझा हा बाण तुझ्या कंठाला पार करून जाईल?"

ते ऐकून पुजारिणी जागच्या जागी थबकली. मांत्रिक आणि केसाळ भूत थोडे बाजूला सरकून उभे राहले. क्षणभर गप्प राहल्यावर पुजारिणीचा एक शिष्य आपला भाला हवेत रोखून म्हणाला–"महाशक्ति पुजारिणी! उशीर कां? या म्हाताऱ्याला आणि या दोघां घमेंडखोर तरुण मंडळींना आपल्या मंत्रबळाने भस्म कां करून टाकीत नाही?"

"नाही, इतक्यात या दोघांना असे ठार करून चालणार नाही! या तिघांना धरून महाभूताच्या चरणी बळी देणार आहे." असे म्हणत पुजारिणी बाजूला वळून मांत्रिकाला व केसाळ भूताला म्हणाली–"अरे, दगडासारखे उभे कां? पहिल्याने या दोघांना पकड़ा! मी या म्हाताऱ्याचा समाचार घेते!"

ते ऐकून खड्गवर्मा व जीवदत्त मोठ्याने हसले. जीवदत्त केसाळ भुताकडे एक पाऊल पुढे टाकीत म्हणाला–"अरे भुता! तू नर आहेस की मादी, मला माहीत नाही. आपल्या मालकिणीच्या हुकमाचे पालन न करतां ठोंब्यासारखा उभा कां आहेस?"

केसाळ भूत घाबरले होते. मांत्रिकाजवळ जाऊन म्हणाले–"गुरुवर्य! काय करू म्हणता? त्या दोघांना धरून कच्चे खाऊन टाकू?"

"अरे बेटा! असे करू नकोस! ते तर फार मोठे पाप होईल. पुजारिणी त्यांना जिवंत धरून नेऊन त्यांना महाभूताच्या चरणी बळी देणार आहे! अशी घाई करू नकोस!" मांत्रिक गुरूने केसाळ भूताला सांगितले.

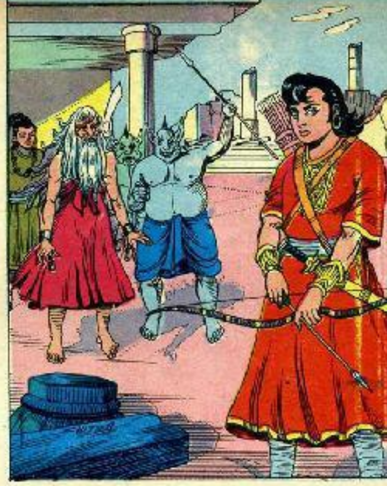
मांत्रिक म्हणाला ते ऐकून पुजारिणीने डोळे वटारून आणि आपला त्रिशूल रोखून मांत्रिकाला मारण्यासाठी दोन पावले पुढे टाकली. लगेच खड्गवर्मा दरडावून म्हणाला–"खबरदार पुजारिणी! मी दिलेली धमकी विसरलीस वाटते? तू जागची हललीस तर माझा हा बाण तुझ्या कंठाच्या आरपार जाईल! तू जागची हलल्याशिवाय तुझे काय ते मंत्रबळ दाखव आणि आपल्या शत्रूंचा नाश कर. आम्ही तयार आहो!"

इतका वेळ हे सर्व पहात उभा असलेला म्हातारा मांत्रिक दरडावून म्हणाला–"ए गुरुद्रोहिणी! दाखव आपले मंत्रबळ! ते सर्व लयास गेले आहे! मी ते केव्हांच परत काढून घेतले आहे!"

"खोटे, खोटे! सपशेल खोटे! तुम्ही या थेरड्याची बडबड काय ऐकता? अरे शिष्यांनो! मी आपला त्रिशूल या थेरड्याच्या छातीत मारते पहा!" असे म्हणत पुजारिणी त्या म्हाताऱ्या मांत्रिकाकडे वळली. तिने दोन किंवा चार पावले सुद्धा टाकली नसतील, खड्गवर्माने "खबरदार!" म्हणत आपला बाण सोडला. तो तिच्या हाताला लागला आणि ती "ओय ओय!" करून ओरडली व तिच्या हातातले त्रिशूल खाली पडले.

पुजारिणीच्या हातातले त्रिशूल खाली पडल्याबरोबर तिच्या बरोबर आलेल्या शिष्यांपैकी दोघे ओरडले–"या महा पवित्र त्रिशूलाला जमिनीवर टाकून हिने ते अपवित्र केले आहे! या घटकेपासून आपले गुरु वृद्ध पुजारी! वृद्ध पुजारी की जय!"

"खड्गवर्मा! आपण वाट चुकून या मूर्खांच्या मध्ये येऊन पडलो आहो. या

पडक्या ओसाड नगरातच यांना राज्य करायला सोडून आपण निघून जाऊ या. हे लोक बाहेर आले तर शहाणे देखील यांच्या संसर्गदोषाने मूर्ख होतील." जीवदत्त म्हणाला.

आपल्या बाजूला पुजारिणीचे दोन शिष्य वळलेले पाहून म्हाताऱ्या मांत्रिकाला उत्साह चढला. तो म्हणाला–"हे महाभूता! तू किती दिवसांनी माझ्या शिष्यांना ज्ञानबोध केलास? यापुढे मी पहिल्या सारखा अनेकानेक प्राण्यांचा नित्य बळी देऊन तुझी पूजा करीत राहीन!"

"खड्गवर्मा! अरे हा थेरडा देखील पुजारिणीहून कमी क्रूर दिसत नाही!".

असे म्हणत जीवदत्त तेथे हजर असलेल्या सर्वांना उद्देश्यून म्हणाला–"तुमच्या या भाऊबंदकीत आम्हांला रुची नाही. तुमच्यापैकी कोणी पुढे येऊन आम्हांला या नगराबाहेर जंगलात जायला वाट दाखवायला तयार असेल तर या."

"तुम्हांला पळून जायला वाट हवी आहे का? काय पण इच्छा! थांबा! मी तुम्हांला या त्रिशूलाने या नगरातूनच काय या जगातून कायमचे बाहेर जाण्याची वाट दाखविते. मी महाभूतासमोर नेऊन तुम्हांला टाकते." असे म्हणत पुजारिणी त्रिशूल हातात घेऊ लागली.

"एकदां धडा मिळाला तरी हिला ज्ञानोदय झालेला दिसत नाही!" म्हणत

खड्गवर्माने धनुष्यावर आणखी एक बाण चढविला. परंतु जीवदत्तने मध्ये पडून त्याला थांबविले आणि म्हणाला–"खड्ग! ही किती दुष्ट असली तरी एक स्त्री आहे. दया कर तिच्यावर! स्त्री हत्येचे पाप कशाला लावून घेतोस? त्या म्हाताऱ्या पुजाऱ्याला आणि या दुष्ट पुजारिणीला आपसात मारामारी करू दे! आपल्याला काय करायचे आहे, यांच्या भांडणाशी?" असे म्हणत जीवदत्त आपली कुबडी उगारून केसाळ भूत आणि मांत्रिकाला दरडावून म्हणाला–"व्हा पुढे, जंगलांत जायची भुयाराची वाट दाखवा! उशीर होतो आहे, हूं:!"

मांत्रिकाने वृद्ध पुजारी व पुजारिणीला हात जोडून नमस्कार करीत विचारले–"माझ्या गुरुजनानो! कोणता तरी शाप आहे मला. म्हणून माझी मंत्रशक्ती या वेळी निरुपयोगी झालेली दिसते आहे. मी या मानवांच्या आज्ञेप्रमाणे यांना बाहेर जाण्याची वाट दाखवू? की आपण दोघे आपल्या मंत्रबळाने माझे रक्षण करणार?"

वृद्धपुजारी आणि पुजारिणी परस्परांचा चेहरा पहात उभे राहले. खड्गवर्माने क्षणभर त्यांना त्या स्थितीत पाहिले आणि आपली तलवार उपसून मांत्रिकावर व केसाळ भुतावर रोखून म्हणाला–"आतां ही तोंडाची बडबड बंद करतां की नाही? व्हा पुढे आणि निमूटपणे आम्हांला भुयाराची वाट दाखवा! पुरे झाली थट्टा!"

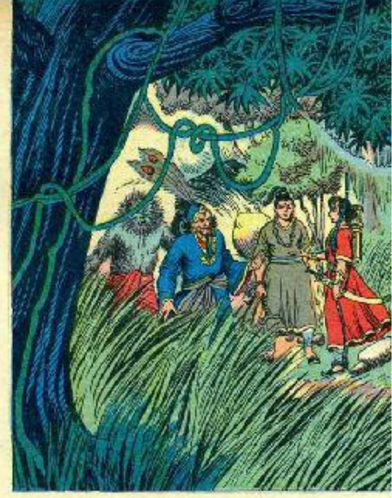
तलवार पाहून केसाळ भूत व मांत्रिक थरथर कांपू लागले आणि असे म्हणत निघाले–"वीर हो! आम्हां गरिबांचा जीव घेऊ नका. चला, जंगलात जायला आम्ही तुम्हांला भुयाराची वाट दाखवितो."

चौघे निघून गेल्यावर वृद्ध पुजारी आणि पुजारिणी दोघांची त्यांच्या त्यांच्या अनुयायांच्या मदतीने मारामारी सुरू झाली. जीवदत्तने एकदा मागे वळून पाहिले आणि हसत म्हणाला–"खड्गवर्मा! हे दोघे महाभूताचा पुजारी होण्यासाठी आपसात मारामारी करीत आहेत. या मारामारीत दोघे ही मरणार आणि यांची शिष्यमंडळी पण ठार होणार."

"मरू दे, क्रूर दुष्टांना! या पडक्या नगरातल्या सिंहाला काही दिवस तरी पोटभर खायला मिळेल!" खड्गवर्मा म्हणाला.

ते ऐकून केसाळ भूत थरथर कांपत आपल्या गुरूला म्हणाला–"गुरुवर्य! तो सिंह वाटेत कोठे भेटलां तर?"

"त्यावर उडी मारून त्याला कच्चा खाऊन टाक! भितरा, पळपुटा! हो पुढे!"

खड्गवर्मा आपली तलवार दाखवीत म्हणाला.

"अरे शिष्या! असा भितोस कशाला? तो सिंह भेटलाच तर मी मंत्र टाकून त्याला मांजर करून टाकीन. समजले! आपण गुहेतून भुयाराच्या वाटेपर्यंत आलो. पहिल्याने तू पुढे हो." मांत्रिक म्हणाला.

त्या गुरुशिष्यांच्या पाठीमागून खड्गवर्मा आणि जीवदत्त त्या भुयाराच्या वाटेने पुढे निघाले. त्याच वाटेने ते त्या पडक्या ओसाड नगरात आले होते. थोड्या वेळाने जंगलात शिरायचे गुहेचे दार आले. त्यानंतर ते बाहेर चारी बाजूला. एकदा नजर फिरवून केसाळ भुताला आणि मांत्रि-

काला म्हणाले—"आतां परता तुम्ही आपल्या 'सुंदर' राजधानीस आणि भक्तिभावाने त्या महाभूताची आराधना करीत रहा!"

त्यानंतर मांत्रिक आणि केसाळ भूत दोघांनी खड्गवर्मा व जीवदत्तला आदरपूर्वक नमस्कार केला आणि म्हणाले—"वीर हो! आतां परत जाण्याची आमची इच्छा नाही. दूर ते डोंगर दिसत आहेत, त्या डोंगराळ प्रदेशात राहून आम्ही पुढील आयुष्य घालवू."

"पण, एक गोष्ट लक्षात ठेवा! लुटारूपणाचा धंदा करतां कामा नये! केलात तर कडक शिक्षा मिळेल. त्या डोंगरात पोंचण्यापूर्वी तुम्ही गेंडा जातीच्या नजरेस पडलात तर ते तुमची शिकार केल्याशिवाय राहणार नाहीत. संभाळा!" जीवदत्त म्हणाला.

मांत्रिक आणि केसाळ भूत निघून गेल्यावर खड्गवर्मा आणि जीवदत्त दोघांनी नदीत उतरून स्वच्छ आंघोळ करून घेतली. नंतर झाडावर चढून खाण्यासारखी जी फळे मिळाली ती तोडून खाल्ली आणि काही वेळ आराम करून नदीच्या प्रवाहाच्या दिशेने चालू लागले. त्यांना वाटू लागले की स्वर्णाचारीला धरून नेणारे लुटेरे वाटेत नक्कीच कोठे तरी भेटतील. स्वर्णाचारीचे रक्षण वाटेल ते करून केले पाहिजे असे त्यांनी मनाशी ठरविले.

दोघे सुमारे एक तास नदीच्या काठाकाठाने चालत राहले. त्यांना वाटेत लहान मोठे उंचवटे लागले. ते पार करून गेल्यावर दूर डोंगरात त्यांना उंटावर मोठी शिळा ठेवून उंटांना ओढून नेत असलेले काही लोक दिसले.

"खड्गवर्मा! ते लुटेरेच दिसतात रे! वाळवंटात राहणाऱ्या या प्राण्यांकडून दगड धोंडे डोंगरातून दाड्वून नेणे किती धोक्याचे आहे, कदाचित या लोकांना माहीत देखील नसेल?" जीवदत्त म्हणाला.

जीवदत्ताचे बोलणे संपण्यापूर्वीच एक उंट त्याच्यावर बसून निघालेल्या एका स्वारासह डोंगराच्या उतरणीवर पाय घसरून तोंडघशी पडलाच.

पितृधर्म

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही. तो पुन्हा झाडाजवळ गेला, प्रेत खांद्यावर काढून घेतले आणि मौनपणे स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हां प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—"राजा! तू या रात्रीच्या वेळी इतके कष्ट करीत आहेस ते स्वतःच्या स्वार्थासाठी की परोपकारासाठी, हे नाही कळले मला. कारण मनुष्याला स्वार्थ प्रेरित करतो की परमार्थ हे सांगणे केव्हां केव्हां कठीण असते. त्याचे उदाहरण म्हणून मी तुला एक गोष्ट सांगतो. लक्ष देऊन ऐक." असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

फार पूर्वी पार्वतीपती नावाचा एक थोर पंडित होता. पंडित विद्वानांच्या सभेत त्याच्या विद्वत्तेचा फार आदर होई. हे कळल्यावर त्या देशाच्या राजाने त्याला एक गांव आंदण म्हणून लिहून दिले.

वेताळाच्या गोष्टी

पावतीपतीला धन, विद्या आणि प्रतिष्ठा सर्व भरपूर प्राप्त होते. परंतु अपत्य नव्हते. म्हणून तो नेहमी दुःखी असे. पुष्कळ व्रत व वैकल्ये केली आणि नवस केले तेव्हां कोठे त्याला एक मुलगा झाला. त्याचे नाव त्याने लहानपणीच रामशास्त्री असे ठेवले.

प्रत्येक आईबापाला आपला मुलगा गुणी विद्वान व्हावा असे वाटते. पार्वतीपतीला सुद्धा वाटे की त्याच्या मुलाने विद्वान होऊन कीर्ती मिळवावी. परंतु त्याची ती इच्छा पूर्ण होण्याची चिन्हे दिसत नव्हती. कारण मुलगा विद्याभ्यासात मागेच राहिला.

तसा रामशास्त्री स्वभावाने सुशील होता. आईवडिलांच्या आज्ञेबाहेर त्याने कधी कोणतेही काम केले नाही. परंतु त्याला देवाने बुद्धीमंद दिली होती. तो जो शिके विसरून जाई.

पार्वतीपतीला मुलाची ही स्थिती पाहून फार वाईट वाटे. मुलगा उडाणटप्पू असता तर त्याला त्याने मारून मुटकून शिकविले असते. परंतु रामशास्त्री नित्यनियमितपणे मन लावून अभ्यास करी आणि शिकलेले सर्व विसरून जाई. हळूहळू तो लहानाचा मोठा झाला.

एकदा पार्वतीपतीचा एक बालमित्र त्याला भेटायला आला. चंद्रभट्ट शेजारच्या राजदरबारचा पंडित होता. चंद्रभट्ट आला तेव्हां पार्वतीपती घरी नव्हता. म्हणून रामशास्त्रीलाच आपल्या वडिलांच्या मित्राचे आदरातिथ्य करावे लागले.

"काय रे तू पार्वतीपतीचा मुलगा आहेस ना?" चंद्रभट्टने विचारले व रामशास्त्री "हो!" म्हणाला.

परंतु मुलाशी बोलत असता मुलगा मोठा झाला तरी विद्याभ्यासात मागे असल्याचे चंद्रभट्टने ओळखले. थोड्या वेळाने पार्वतीपती घरी आला. कित्येक वर्षांनी दोघे मित्र भेटले होते. म्हणून परस्परांच्या घरची चवकशी झाली. चंद्रभट्ट म्हणाला–"पार्वतीपती! आता लवकरच मी सेवानिवृत्त व्हायचे ठरविले आहे. उतारवय झाले, कोणतेही जबाबदारीचे काम होत नाही."

"परंतु तुझ्या जागी कोणी योग्य पंडित महाराजांना कोठून मिळणार?" पार्वतीपतीने विचारले.

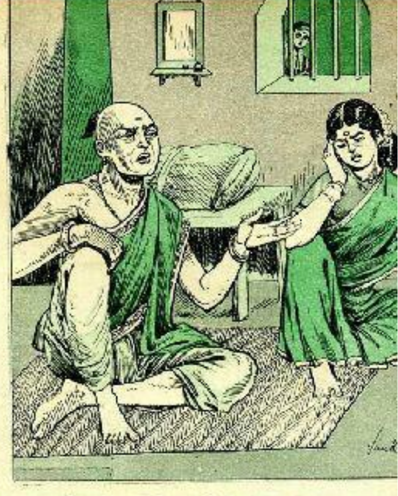
"माझ्याहून जास्त विद्वान पंडित हजर आहे, महाराजांच्या सेवेला. मग मी त्या पदाचा मोह दाखविण्याची गरज काय?" चंद्रभट्टने उत्तर म्हणून विचारले.

"तुझ्याहून योग्य पंडित? कोण आहे बुवा? दरबारात शास्त्रार्थ झाला की काय? आणि आतां पराभव झाला म्हणून तू डोक्यात राख घालून निघालास की काय?" पार्वतीपतीने विचारले.

"अरे तसे नाही. आपली गादी मुलाला दिली आहे. त्याची विद्वत्ता पाहून महाराज फार खूष झाले आणि महाराजांनी त्याला माझ्या जागेवर नेमायचे ठरविले आहे." चंद्रभट्ट म्हणाला.

परंतु ते उत्तर ऐकून पार्वतीपतीला आपल्या मुलाच्या विद्याहीनतेबद्दल मनातल्या मनात फार वाईट वाटले.

चंद्रभट्टने ते ओळखले व सहानुभूतीच्या स्वरात म्हणाला–"मला कळले आहे सर्व. परंतु तुला एवढे निराश होण्याचे कारण नाही. त्याच्या नशीबी असेल ते होईल!"

त्यादिवशी रात्री पार्वतीपती जेवायला बसला तेव्हां बायकोला चंद्रभट्टच्या मुलाला दरबारी पंडिताच्या पदावर महाराजांनी नेमल्याचे सांगून म्हणाला–"आणि आतां आपले हे रत्न! नसता जन्मला तर मूल झाले नाही एवढेच वाटले असते. आईबापांचे नाव न राखणारा मुलगा जन्मला नसता तर बरे झाले असते असे वाटू लागले आहे!"

रामशास्त्री ते सर्व दाराआडून ऐकत होता. त्याला फार वाईट वाटले. त्याच दिवशी रात्री तो पंडित झाल्याशिवाय पुन्हां घरी परत यायचे नाही असे मनाशी ठरवून पळून गेला.

रामशास्त्रीने सरस्वतीच्या कृपेविना विद्या येत नाही, हे ऐकले होते. म्हणून त्याने सरस्वतीची मनोभावे आराधना करून कित्येक वर्षे खडतर तपश्चर्या केली. शेवटी सरस्वती त्याची भक्ती पाहून प्रसन्न झाली व म्हणाली–"मुला! तुला पंडित व्हायचे आहे ना, ते पांडित्य तुला मिळेल आणि तुझा मुलगा मूर्ख निघेल. परंतु जर का मुलाच्या हितासाठी स्वतः तू मूर्ख व्हायला तयार झालास तर तुझा मुलगा विद्वान पंडित होईल. तुला दोन्हीपैकी काय पाहिजे, ते मागून घे!"

रामशास्त्री देवी म्हणाली ते ऐकून विचारात पडला. काय उत्तर द्यावे हे त्याला सुचेना. परंतु विचार करून म्हणाला–"माते! मला पंडितच व्हायचे आहे!" सरस्वती "तथास्तु" म्हणून अंतर्धान पावली.

सरस्वतीच्या कृपेने रामशास्त्री विद्वान झाला. षडशास्त्रे व षडदर्शन यात त्याचा हात धरणारा कोणी राहला नाही. घरी परत येत असता वाटेत ज्या ज्या राज्यात गेला तेथील दरबारी पंडितांना जिंकीत आला. आपला मुलगा एक विद्वान पंडित होऊन घरी परतलेला पाहून मातापित्याला परमानंद झाला. त्यांनी त्याचे लग्न एका कुलीन सुस्वरूप मुलीशी करून दिले. दोन वर्षांनी रामशास्त्रीला एक मुलगा झाला. मुलगा मोठा होत गेला तसतसे त्याचे गुण पाघळू लागले. देवी म्हणाली ते खरे होणार, असे रामशास्त्रीला वाटू लागले. कारण तो मुलगा मूर्ख निघाला. त्याच्यामुळे रामशास्त्रीला पदोपदी अपमान सहन करावा लागे. लोक 'पंडितपुत्र' म्हणून मुलाची थट्टा करीत ते ऐकून रामशास्त्रीला फारच वाईट वाटे. त्याने विचार केला, मुलाच्या मूर्खपणाला कारण दुसरा तिसरा कोणी नसून आपण स्वतःच आहो. कारण त्यानेच स्वतःसाठी सरस्वतीकडून पांडित्य मागून घेतले होते.

मुलाचा मूर्खपणा जास्त जास्त वाढत चाललेला पाहून रामशास्त्रीने पुन्हां सरस्वतीचे स्मरण केले आणि ती प्रसन्न झाल्यावर तिला म्हणाला–"माते! माझ्या मुलाचे बरे व्हायला काही मार्ग असेल तर सांग!"

"तू आपले सर्व पुण्य-कार्य, पांडित्य आणि सत्शीलवृत्ती मुलासाठी सोडायला तयार झालास तर तुझ्या मुलाचे नक्कीच बरे होईल."

रामशास्त्रीने ते मान्य केले आणि त्याचा मुलगा थोड्याच दिवसात एक थोर पंडित म्हणून प्रसिद्ध झाला. त्याची कीर्ती जवळपासच्या राज्यांत पसरली. रामशास्त्री स्वतः मूर्ख, वेडा म्हणून ओळखला जाऊ लागला.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळाने विचारले–"राजा! रामशास्त्रीचा हा त्याग म्हणावयाचा की स्वार्थ? त्याला आपला मुलगा पंडित विद्वान व्हावासा वाटत होते तर त्याने प्रथमच सरस्वतीजवळ मुलाला विद्वान करून देण्याचे मागणे कां मागून घेतले नाही? त्याने मुलगा महा मूर्ख निघणार असे माहीत असून ही स्वतःसाठी पांडित्य कां मागून घेतले? आणि शेवटी पुन्हां मूर्खपणा कां मागून घेतला? या प्रश्नाची उत्तरे माहीत असून तू दिली नाहीस तर तुला माहीतच आहे तुझ्या डोक्याची शंभर शकले होऊन तुझ्याच पायावर लोळू लागतील."

त्याचे उत्तर देत विक्रमादित्य म्हणाला–"रामशास्त्रीने पुत्रधर्म पालन करण्यासाठी देवीकडून पांडित्य मागून घेतले आणि पितृधर्म साधण्यासाठी शेवटी पांडित्य मुलाला देऊन त्याचा मूर्खपणा देवीकडून मागून घेतला. ह्या गोष्टी वरवर विरोधी दिसल्या तरी त्याच्या स्वतःच्या व त्याच्या मुलाच्या हिताच्या ठरल्या. त्याने पुत्रधर्म व पितृधर्म दोन्हीचे पालन उत्तम प्रकारे केले."

अशातऱ्हेने राजाचे मानभंग होताच वेताळ प्रेताबरोबर अदृश्य झाला आणि पुन्हां झाडाला जाऊन लोंबकळू लागला.

(कल्पित)

म्हशीची शिंगे

सुप्रसिद्ध परमानंद गुरु आपल्या दोघां शिष्यांना बरोबर घेऊन तीर्थयात्रेसे निघाले. वाटेत एका जंगलात त्यांना उतरावे लागले. सैंपाकाला एक शिष्य लागला आणि दुसरा एका खेड्यात ताक आणायला गेला. त्याला एक झोपडी दिसली. झोपडीत म्हातारी रहात असे. शिष्याने म्हातारीला "थोडे ताक देतां का, आजी ?" विचारले. म्हातारी "हो", म्हणाली. त्या शिष्याची नजर म्हातारीच्या एका लांब शिंगाच्या म्हशीवर पडली. त्याने तिला विचारले–"आजी ! तुमच्या त्या म्हशीची शिंगे किती लांब आहेत ? ती मेली तर या दारांतून बाहेर कशी नेणार ?"

"मेल्या ! माझी म्हैस मरणार का ? चालता हो !" म्हातारी म्हणाली.

पहिला शिष्य रिकाम्या हाताने परत आलेला पाहून परमानंद गुरूने दुसऱ्या शिष्याला पाठविले. तो त्याच म्हातारीच्या घरी ताक मागायला गेला. म्हातारीने त्याच्या आधी आलेल्या शिष्याने म्हटले ते त्याला सांगितले. तेव्हां दुसरा शिष्य स्मित करून म्हणाला–"अहो आजी ! तो अक्कलशून्य आहे हो ! म्हैस मेली तर तिची शिंगे कापून सुद्धा तिला बाहेर काढावे लागणारच !" ते ऐकून म्हातारीने त्यालादेखील शिव्या देऊन हाकलून लावले.

जानव्याचे वजन

एका गावी एक गरीब ब्राह्मण रहात असे. तो अशिक्षित होता. परंतु त्याला पैसे मिळविण्याचा मोह होता.

एक दिवशी तो ब्राह्मण दुसऱ्या गावी गेला. तेथे एका चौथऱ्यावर एक म्हातारा ब्राह्मण बसलेला होता. तो जानवी मोजून विकीत असे. तराजूच्या एका पारड्यात तो जानवे ठेवी व दुसऱ्या पारड्यात गिऱ्हाइकाला पैसे टाकायला सांगे. काही लोक तांब्याची नाणी टाकीत तर काही चांदीची टाकीत. परंतु त्या नाण्यांच्या वजनाशी आणि जानव्यांच्या वजनाशी परस्पर काहीच संबंध नसे. ते पाहून तरुण ब्राह्मण चकित झाला. काही वेळ तो ती गंमत पहात उभा राहला, पण राहवले नाही तेव्हां त्याने त्या म्हाताऱ्या ब्राह्मणाला विचारले–"काय हो ! मी एक गरीब ब्राह्मण आहे, मला एक जानवे दान म्हणून देता का ?"

म्हाताऱ्याने त्याला एक जानवे दिले. ते घेऊन तो गरीब ब्राह्मण त्या देशाच्या राजाकडे गेला आणि म्हणाला–"महाराज ! माझ्याजवळ एक जानवे आहे. मला त्याच्या वजनाएवढे सोने दिलेत तर आपले फार उपकार होतील माझ्यावर.

राजाने होकार दिला. मंत्र्याने एक तराजू मागविला. एका पारड्यात जानवे व दुसऱ्यात सोने ठेवून वजन करून पाहिले. परंतु जानव्याचे पारडे खालीच राहले. मंत्र्याने आणखी थोडे सोने टाकले. तरी जानव्याचे पारडे खालचे खालीच. मंत्री थोडे थोडे सोने टाकीत गेला तरी जानव्याचे पारडे जागचे हालेना.

तेव्हां राजा व मंत्री परस्परांकडे चकित होऊन पाहू लागले. मंत्र्याला एक उपाय सुचला. तो ब्राह्मणाला म्हणाला–"हे पहा, जेवणाची वेळ झाली आहे. तेव्हां जेवून

घ्या. त्यानंतर बसू पुन्हां जानव्याचे वजन करायला. असे सांगून मंत्र्याने ब्राह्मणासमोरच त्याच्या जेवणासाठी पावभर तांदूळ आणून ते पारड्यात घातले. पावशेर तांदूळाचे वजन बरोबर जानव्याइतके असल्याचे आढळले. त्या तांदुळाचा भात शिजवून ब्राह्मणाला जेवायला वाढण्याची व्यवस्था झाली. ब्राह्मणाला पोटभर जेवायला मिळाले.

तेव्हां मंत्री राजाला ऐकू जाईल इतक्या हळू स्वरात म्हणाला—"महाराज! मला वाटले होते तसेच घडले. हा ब्राह्मण जानवे घेऊन आला आहे त्यात एक विशेष आहे. ब्राह्मणाच्या मनाचे समाधान झाले पाहिजे. पावशेर तांदुळाचा भात ब्राह्मणाला लागतो. म्हणून बरोबर पावशेर तांदूळ जानव्याच्या वजनाएवढे झाले. सोन्याने पोट भरणे शक्यच नव्हते. मनाचे समाधान व्हायला पोटभर अन्न हेच मुख्य असते. आपण किती सोने घातले असते तरी जानव्याचे वजन जास्तच राहले असते."

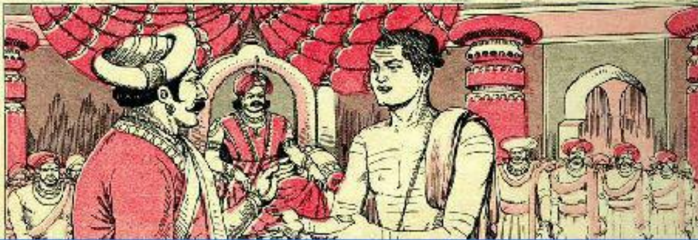
"हो, पण आपण जानव्याच्या वजनाचे सोने द्यायचे कबूल केले आहे ना?" राजाने विचारले.

"ते मी पाहून घेईन." मंत्री म्हणाला.

ब्राह्मण जेवणखाण आटोपून थोडा वेळ वामकुक्षी करून आला आणि म्हणाला—"मला जानव्याच्या वजना एवढे सोने देऊन निरोप द्या, महाराज!"

मंत्री म्हणाला—"तुम्हांला जानव्याच्या वजनाएवढे सोने दिले तर ते तुम्हांला घरी नेणे अशक्य होईल. वाटेत चोर भामटे लुबाडून घेऊन जातील. तुम्ही स्वतःच पाहिलेत, जानव्यांचे वजन पावशेर तांदळाएवढे आहे. दररोज राजवाड्यात येऊन जेवून जाणे तुम्हांला आवडेल की तुम्हांला तेवढे सोने हवे आहे? तुम्हीच ठरवा."

ब्राह्मणाने विचार केला, जानव्याचे वजन फार तर पाव शेर सोन्या एवढेच होणार. तो म्हणाला—"महाराज! मला दररोज पोटभर जेवायला मिळाले की माझे समाधान होईल!"

हजरजबाब

एका राजाला एक मुलगी होती. ती फार गप्पिष्ट होती. राजाने असे जाहीर केले की जो कोणी तिला हजरजबाबीत जिंकील त्याच्याशी तिचे लग्न करून देण्यात येईल आणि अर्धे राज्य हुंडा म्हणून देण्यात येईल. निरनिराळ्या देशातले तरुणयुवक दूरदुरून आले. परंतु एकालाही राजकन्येस जिंकण्यात यश मिळाले नाही.

शेवटी राजा कंटाळला. त्याने राजकन्येच्या प्रश्नांची उत्तरे देऊन शकणाराचे कान तापलेल्या सळईने भाजून काढले जातील अशी अट घातली.

राजकुमारीच्या लग्नाची गोष्ट ऐकून तिघे भाऊ राजधानीला निघाले. वाटेत त्यांना एक मेलेली मैना दिसली. तिसऱ्या भावाने तिला उचलून घेतले आणि विचारले—"सांगा, मला काय सांपडले?" दोघे भाऊ त्याला म्हणाले—"दे रे फेकून! काय करणार ही मेलेली मैना बरोबर नेऊन?"

"कदाचित काही तरी उपयोग होईल?" असे सांगून धाकट्या भावाने तिला बरोबर नेण्याचे ठरविले.

थोडे अंतर चालून गेल्यावर त्याला कसल्या तरी रेशांचे एक पुडके सांपडले. आणखी पुढे गेल्यावर क्रमाने खापर, एडक्याची दोन शिंगे, लाकडी खुंटी आणि जुना बूट अशा वस्तू मिळाल्या. सर्व वस्तू तरी त्यांचा उपयोग होईल असा विचार करून त्याने ठेवून घेतल्या.

राजधानीत पोचल्यावर राजाने मोठ्या भावाला राजकन्येशी बोलायला बोलविले. तो म्हणाला—"आजचा दिवस किती छान आहे! हवा येथे कशी उबेची आहे नाही?"

"उबेचीच काय, चटका बसेल चांगला!" असे सांगून राजकन्येने शेकोटीकडे बोट

दाखविले. दोन सळया तापत ठेवलेल्या होत्या. त्या पाहून मोठ्या भावाची बोबडीच वळली. त्याच्या कानाला दोन चटके दिले गेले. दुसऱ्या भावाची पण तीच गत झाली.

तिसरा म्हणाला–"आजचा दिवस किती छान आहे? आज हवेत उष्मा नाही की थंडी नाही."

राजकुमारी शेकोटीकडे बोट दाखवून म्हणाली–"तेथे पहा, उष्माच नव्हे; चटका बसेल इतकी उष्णता आहे!"

"त्यात मैनेला छान भाजून काढता येईल!" तिसरा भाऊ म्हणाला.

"तिच्या अंगाच्या चिधड्या होऊन जातील!" राजकन्या म्हणाली.

"या रेशांनी त्या बांधून किंवा शिवून ठेवता येतील." धाकटा म्हणाला.

"रेशा सैल होऊन जातील." राजकन्या म्हणाली.

"लाकडाची ही खुंटी पाचरासारखी आत घालून घट्ट करतां येईल." धाकटा म्हणाला.

"त्या पक्ष्याची चर्बी वाहू लागेल." राजकन्या म्हणाली.

"या खापरात ती धरून ठेवतां येईल." धाकटा म्हणाला.

"तू प्रत्येक गोष्टीचे काही तरी वांकडे उत्तर देतो आहेस!" राजकन्या म्हणाली.

"माझ्या उत्तरात वांकडेपणा याहून जास्त आहे का?" असे म्हणत धाकट्याने एडक्याचे शिंग दाखविले.

"हे नाही आम्ही पूर्वी कधी पाहिले!" राजकन्या म्हणाली.

"तसे आणखी एक आहे." असे म्हणत धाकट्याने दुसरे शिंग दाखविले.

"तू हारशील म्हणून मनात फार दबतो आहेस!" राजकन्या म्हणाली.

"मी नाही. या खाली जे येईल ते दबते." धाकट्याने जुना बूट दाखविला.

राजकुमारीने आपली हार मानली. राजाने तिचा विवाह धाकट्या भावाशी करून देऊन त्याला अर्धे राज्य दिले.

चौर्य कला

फार प्राचीनकाळातली ही गोष्ट आहे. राजाच्या दरबारांत एक विद्वान पंडित रहात असे. तो षड्दर्शन व षड्शास्त्रांत पारंगत होता. एकदा दरबारात या गोष्टीवर बराच वादविवाद झाला की चौसष्ट कला एकाहून एक वरचढ आहेत. "परंतु त्या सर्वांत चौर्यकला ही कठीण आहे." असे तो पंडित म्हणाला.

ते ऐकून राजाला आश्चर्याबरोबर राग पण आला. तो म्हणाला–"ती हो कशी? कारण जो मूर्ख असतो आणि ज्याला दुसरी एक ही कला येत नाही तोच चोरी करतो. चोरी करण्यात तशी मोठी कला आहे, असे आम्हांला नाही वाटत."

पंडित म्हणाला–"या गोष्टीबद्दल वादविवाद करण्यापेक्षा प्रत्यक्ष अनुभव घेऊन पहावा, अशी माझी सूचना आहे. मोठ्या मूल्यवान वस्तूच नव्हे तर सामान्य वस्तूची चोरी करणेदेखील कष्टसाध्य असते. पाहिजे तर आपण स्वतः अनुभव घेऊन पहावा." राजाने ती गोष्ट मान्य केली.

महाराज आपण राजसी थाटात गेल्यास श्रीमंत मनुष्य वाटेल ती वस्तू मागितल्या बरोबर देईल. चोरी करण्याची गरजच राहणार नाही. म्हणून एक सामान्य चोरासारखा पोशाख करूनच जाऊन कितपत यश येते, हे पाहिले पाहिजे. कोणाला कळल्याशिवाय, किंबहुना शिपायांची सुद्धा नजर चुकवून चोरी करतां आली तरच ती खरी चोरी. म्हणून आपण सामान्य वेषातच जाण्याची कृपा करावी." पंडिताने सुचविले.

महाराजांना ती गोष्ट पटली. त्यांनी तोंडाला कोळशाची पूड चोळून मळकट घाणेरडे कपडे घातले आणि चोरी करायला निघाले.

महाराज प्रथम श्रीमंतांच्या वस्तीत गेले. परंतु त्यांना एकाही घरात शिरणे शक्य झाले नाही. घराच्या चारी बाजूला मोठमोठ्या किल्लेवजा तट होता आणि दिंडी दरवाज्यावर सशस्त्र पाहरेकरी उभे होते. महाराजांनी विचार केला की अशा घरात आतां प्रवेश मिळणे अशक्य.

त्यानंतर राजाने विचार केला केला की पंडिताने मोठ्या घरातच चोरी केली पाहिजे असे काही सांगितले नव्हते. तेव्हां गरिबाच्या घरी चोरी केली तरी काय हरकत आहे? म्हणून राजा गरीबांच्या वस्तीकडे वळला. तो कुंभारवाड्यांत आला. सर्व झोपड्यांची दारे आंतून बंद होती. परंतु एका झोपडी समोर मडकी एकावर एक रचून ठेवलेली होती. राजाने एक मडके चोरून न्यायचे ठरविले.

राजाला अगदी वरचे मडके लहान वाटले; म्हणून त्याने मधलेच एक बेताचे मोठे मडके काढण्याचा प्रयत्न केला. परंतु वरची मडकी अलगद काढून ठेवण्या ऐवजी त्याने एका हाताने वरची मडकी उचलून मधले मडके काढण्याचा प्रयत्न केला. परंतु ती मडकी घसरून त्याच्या अंगावर पडली. राजा खाली पडला व मडकी त्याच्यावर पडली. मडकी पडल्याचा आवाज ऐकून कुंभार जागा झाला आणि "चोर, चोर" म्हणून ओरडला. वस्तीतले सर्व लोक जागे झाले. कोणी राजाला ओळखले नाही. म्हणून राजाला त्यांनी खूप बडविले आणि शिव्या दिल्या–"लुच्चा, चोर कुठला! मडकी चोरायला आला होता. एका मडक्यासाठी इतकी मडकी फोडलीस! थांब तुला राजाकडून चांगला चोप देवविंतो."

राजा माफी मागून कसातरी जीव वांचवून राजवाड्यात परत आला. दुसऱ्या दिवशी दरबारी पंडिताला बोलावून राजा म्हणाला–"तुम्ही म्हणालात ते खरे आहे. प्रत्यक्ष अनुभवाने मला कळले की चोरी सुद्धां एक कलाच आहे आणि ती सुद्धां कष्टसाध्यच आहे!"

उडणारा घोडा

[२]

तिकडे शाहजादा कमाल लाकडी घोड्यावर उडत आकाशात दूर जात होता. त्याला आपण कोठे जातो आहो, हे देखील कळत नव्हते. आपण सूर्यावर की चंद्रावर जातो आहो असे त्याला वाटले. आपण धोक्यात सांपडलो. आपण घाईत उतरायचे कसे हे त्या कारागिराला विचारले नाही. कदाचित त्या थेरड्याने आपल्याला ठार करण्यासाठीच हे केले असावे. आपल्यामुळे त्याच्या लग्नात विघ्न आले असे त्याला वाटले असावे. आकाशात वर न्यायला जसे एक बटण आहे, तसे जमीनीवर उतरवायला सुद्धा कोठे तरी नक्कीच बटण असले पाहिजे. असा विचार करून, त्याचा जेथेजेथे हात पोचत होता तेथे त्याने चाचपून पाहिले. खोगिराखाली एका जागी एक बटण त्याच्या हाताला लागले.

त्याने ते बटण दाबल्याबरोबर घोडा खाली उतरू लागला. त्याचा वेग कमी झाला आणि थोड्या वेळाने कोणत्याही प्रकारचा जिवाला धोका न होता घोडा खाली जमिनीवर उतरला. शाहजाद्याच्या जिवात जीव आला.

आता शाहजाद्याला जीव वांचल्याबद्दलच नव्हे तर घोड्याचे सर्व गुपित कळल्याबद्दल आनंद वाटला. त्याने बराच वेळ घोड्यावर बसून वर उडण्याची व उतरण्याची आणि हळू व वेगाने त्याला उडवायची संवय करून घेतली. घोड्याला कसे वळवायचे हे देखील शिकून घेतले. आतां त्या यंत्राच्या घोड्याचे सर्व गुपित त्याला कळले होते. त्याला परमानंद झाला.

तो पुन्हां घोड्यावर बसला आणि नवीन देश व प्रदेश पहात निसर्गाचा

आनंद घेत आकाशात बराच वेळ गमतीखातर उडत राहिला.

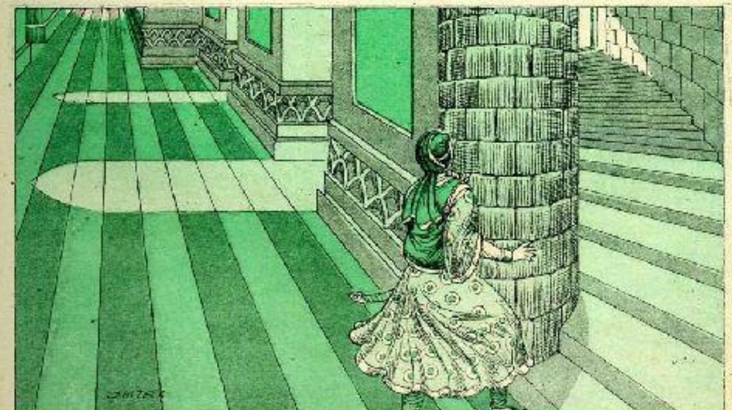
काही वेळाने त्याला एक सुंदर शहर दिसले. त्या शहरात उतरण्याचे त्याने ठरविले. त्या शहरात मोठमोठ्या सुंदर इमारती होत्या आणि शहराच्या चारीबाजूला गालिच्यासारखे हिरवेगार सुंदर गवत असलेली मैदाने दिसली. कित्येक ओढे वहात होते. सर्व दृश्य कसे मोहक होते. शाहजाद्याला ते शहर पाहण्याचा मोह आवरेना. त्याने शहरावर बराच वेळ घिरट्या घातल्या. मधून मधून एकादे सुंदर दृश्य पाहण्यासाठी त्याने घोडा आकाशातच अधांत्री थांबविला.

सूर्यास्ताची वेळ होत आलेली पाहून त्याने त्या शहरात उतरण्याचे ठरविले. ती रात्रभर त्या शहरात राहावे आणि दुसऱ्या दिवशी स्वदेशी परतावे असा विचार करून तो खाली उतरू लागला. उतरण्यासाठी शहराच्या मध्यभागी त्याने सोयीची एक उंच इमारत निवडली. त्या इमारतीच्या चारी बाजूला तट होता व तटाला सुंदर बुरूज पण होते. चाळीस एक सशस्त्र निग्रो पाहरेदार तटाच्या मुख्य दारावर पाहरा देत होते.

हळूहळू काळोख पडू लागला. कोणाला कळू दिल्याशिवाय त्या महालाच्या गच्चीवर उतरायचे आणि सर्व लोक शांतपणे झोपेपर्यंत तेथेच बसून रहायचे त्याने ठरविले. त्याला भूक लागली होती व तहान पण खूप लागली होती. कारण, वरून निघण्यापूर्वी घाईत खाणेपिणे झाले नव्हते. त्याने विचार केला इतक्या मोठ्या महालात त्याला खायला प्यायला नक्कीच मिळेल. तो घोड्याला तेथेच गच्चीवर ठेवून जिना उतरून खाली जाऊ लागला. त्याला महालाच्या चारी बाजूला अंगणात संगमरमर दगडाची फरशी दिसली. तो महाल फारच सुंदर होता. परंतु चिटपाखरू ही दिसले नाही. सगळीकडे शुकशुकाट होता. म्हणून त्याने वर गच्चीवर जाऊन आपल्या उडणाऱ्या घोड्याच्या बाजूला झोपून राहण्याचा एक विचार त्याच्या मनात आला. सकाळी उठून घरी निघून गेले की झाले, असे त्याला वाटले.

असा विचार करून कमाल गच्चीवर जाण्यासाठी जिना चढू लागला. त्याच वेळी त्या महालात त्याला दूर एका जागी दिव्याचा उजेड दिसला. तो पुन्हां मागे वळला आणि जिना उतरून उजेडाच्या दिशेने चालू लागला. तो मशालीचा उजेड होता. मशालीच्या बाजूला एक निग्रो खुजा शिपाई घोरत पडला होता. दिसायला भुतासारखा होता तो. तो अंतःपुरात जाण्याच्या दारासमोर आडवा झोपला होता. मशालीच्या उजेडात त्याच्या तलवारीची मूठ चकचकत होती. त्याच्या खाण्याची पिशवी दूर एका बाजूला जमिनीवर पडलेली होती.

त्या भयंकर माणसाला पाहून कमालने एकदा देवाचे नाव घेतले आणि पिशवी दूर नेऊन त्यात खायला जे काही मिळाले ते बकाबका खाऊन टाकले. एका जागी प्यायचे पाणी वहात होते, त्याने पाणी पिऊन घेतले. त्याने पुन्हां रिकामी पिशवी होती त्या जागी तशीच ठेवून दिली आणि पाहरेदाराच्या म्यानेतली तलवार हळूच काढून घेऊन फार सावधगिरीने महालात पाऊल टाकले. एका दारावर मखमलीचा पडदा टाकलेला होता. तो पडदा बाजूला सारून कमाल दुसऱ्याच एका खोलीत शिरला. त्या खोलीत हस्तीदंती पलंगावर

सुंदर नक्षी केलेली होती. त्यावर हिरे व माणिक्ये जडलेली होती. त्या पलंगाजवळ जाऊन कमालने पाहिले. एक अत्यंत रूपवती तरुण स्त्री झोपलेली होती. पलंगाच्या चारी बाजूला जमिनीवर गुलाम बायका झोपलेल्या होत्या.

त्या पलंगावर झोपलेल्या तरुण स्त्रीचे रूप पाहून कमाल देहभान विसरला. परिणामाचा विचार केल्याशिवाय त्याने पलंगाच्या अगदी जवळ जाऊन धाडसपणाने त्या स्त्रीचा उजव्या गालाचा मुका घेतला.

झाले, ती स्त्री दचकून जागी झाली. तिला समोर एक तरुण पुरुष उभा असलेला दिसला. तिने विचारले–"कोण तू? कोठून आलास?"

"सुंदरी! मी तुझा गुलाम-दास-आहे. तुझे अपरूप सौंदर्य या डोळ्यांनी पाहून मी स्वतःला आवरू शकलों नाही." कमाल म्हणाला.

"तुला येथे कोणी पाठविले?" त्या स्त्रीने विचारले.

"अल्लाने पाठविले, माझ्या दैवाने पाठविले!" कमाल म्हणाला.

ते उत्तर ऐकून ती मुळीच घाबरली नाही. ती एक राजकन्या होती. तिचे नाव शाहजादी शम्स उल नहर होते. म्हणाली–"तूच नाहीं का काल माझ्याशी विवाह करण्याच्या हेतूने आला होतास? परंतु तो तर एक अवतारच होता, गोरिला माकडाच्या जातीचा. माझ्या बाबांनी त्याला साफ नकार दिला होता. पण तू तर निराळाच दिसतो आहेस-स्वर्गातून उतरलेल्या देवासारखा सुंदर! तुला पाहून मला..." असे म्हणत ती शाहजादी पलंगावरून उठली आणि सहज निर्भयपणे कमालच्या खांद्यावर डोके ठेवून त्याला बिलगून उभी राहिली.

त्याच वेळी गुलाम दासींच्या झोपा मोडल्या. "शाहजादी! कोण हे?" त्यांनी विचारले.

"माझी झोप मोडली तेव्हां समोर उभा होता हा स्वर्गातून उतरलेला पुरुष-कदाचित माझ्याशी लग्नाच्या हेतूने काल आलेला राजकुमार असावा." राजकुमारी म्हणाली.

तेव्हां सर्व गुलाम दासी म्हणाल्या–"नाही हो, हे कोणी दुसरेच दिसत आहेत. हे तर कामदेवाचे अवतारच वाटतात. काल आला होता तो तर तुमचा गुलाम होण्यालायक सुद्धा नव्हता."

त्यानंतर दासी घोरत पडलेल्या खुजा पाहरेकऱ्याला जागे करून रागावल्या–"शाहजादी झोपलेल्या असतां एक परपुरुष अंतःपुरात कसा येऊ शकला?"

खुजा निग्रो पाहरेदार घाबरून उठला आणि म्यानेतून तलवार काढण्यासाठी त्याचा उजवा हात मुठीकडे गेला. परंतु म्यानेत तलवारच नव्हती. तो शाहजादीच्या खोलीत आला व कमालला पाहून थरथर कापू लागला. कांपऱ्या आवाजात म्हणाला–"आपण कोण? बोला मनुष्य की राक्षस?"

कमालने तलवार दाखवून विचारले– "मूर्खा! तुझे एवढे धाडस? एक शाहजाद्याला पाहून राक्षस म्हणतोस? मी सुलतानाचा जांवई आहे. शाहजादीशी माझा विवाह झाला आहे. म्हणून मला अंत:पुरात प्रवेश आहे."

"शाहजादा! माफ करा, कान धरतो!" असे म्हणत सुलतानाकडे धावत पळत गेला आणि पाय धरून माफी मागीत म्हणाला– "जहांपनाह! धावा, शाहजादीचे रक्षण करावे. कोणीतरी सैतान राक्षस अंत:पुरात शाहजादाचे सोंग करून शिरला आहे!"

सुलतानाला राग आला. त्या पाहरेदाराचे डोके तत्क्षण उडवावे असे त्याला वाटले. म्हणाला–"मूर्खा! तो सैतान आत शिरला तेव्हां तू काय करीत होतास? घोरत पडला होतास?" त्यानंतर सुलतान धावत पळत शाहजादीच्या महालाकडे गेला.

गुलाम दासी महालाच्या दारावर थरथर कापत उभ्या होत्या. सुलतानाने त्यांना विचारले–"शाहजादी कोठे आहे, काय करते आहे?"

"मालक! आम्ही झोपलो होतो. काय झाले आम्हांला कळले नाही. आमची झोप मोडली तेव्हां एक सुंदर तरुण पुरुष शाहजादीजवळ बोलत असलेला आम्हांला दिसला. इतक्या सुंदर पुरुषाला आम्ही आयुष्यभरात कधी पाहिले नाही. आम्ही विचारल्यावर ते म्हणाले, आपणच दोघांचा विवाह करून दिला आहे. ते कोण आहेत, आम्हांला माहीत नाही. परंतु दिसायला व वागायला ते सज्जन दिसले."

ते ऐकून सुलतानाच्या मनातली शंका थोडी कमी झाली. त्याने पडदा बाजूला सारून आत डोकावून पाहिले, एक तरुण शाहजादीशी बोलत उभा असलेला दिसला.

आपली मुलगी अशी वागावी हे सुलतानाला मुळीच आवडले नाही. त्याला भयंकर राग आला. तलवार उपसून तो पुढे गेला कमालला शाहजादीकडून तो सुलतान असल्याचे कळले. तेव्हां तो सुद्धा तलवार उपसून द्वंद्वयुद्धाला तयार झाला. सुलतान जागच्या जागी थबकला. कमाल पुढे येत असलेला पाहून सुलतानाने तलवार म्यानेत ठेवली आणि विचारले–"कोण रे तू? मनुष्य आहेस की राक्षस की सैतान?"

तेव्हां कमाल थोडयाशा कडक शब्दात म्हणाला–"आपण माझ्या बरोबरीचे आहां असे मानून आणि आपली मुलगी कुलीन घराण्यातली आहे हे ओळखून मी आपणांवर वार करीत नाही. नाहीतर इराण देशाचा शाहजादा असला अपमान कधीच सहन करणार नाही. मी एका क्षणार्धात तुम्हांला परलोकात पोचते केले असते. लक्षात ठेवा!"

ते ऐकून सुलतानाला दहशत बसल्यासारखे झाले आणि मुलीला एक चांगला वर चालून आल्याबद्दल आनंद पण वाटला. नंतर स्वत:ला थोटे सावरून सुलतान म्हणाला–"तू शाहजादा आहे म्हणतोस तर आम्ही बोलाविल्याशिवाय किंवा आम्हांला आगाऊ सूचना दिल्याशिवाय तू सरळ अंत:पुरात कसा काय शिरलास? तू माझ्या मुलीला माझ्या नकळत भेटून आमच्या कुळाला कलंकित केलेस! कित्येक राजकुमारांनी माझ्या मुलीशी लग्न करण्याची इच्छा प्रगट केली होती. परंतु

मी नकार दिला होता. मग तू, मी तिच्याशी तुझा विवाह करून दिला असे खोटे कां बोललास? मी माझ्या नोकरांकरवी तुझ्या शरीराची खांडे खांडे करून टाकली तर माझा हात धरणारा येथे कोण आहे, सांग!"

"तुमच्या या भोळसटपणाकडे पाहून मला आश्चर्याबरोबर हसू येते आहे. तुमच्या मुलीला माझ्याहून जास्त योग्य वर मिळेल असे का वाटते, आहे तुम्हांला? माझ्याहून जास्त साहसी आणि श्रीमंत माणसाला तुम्ही आयुष्यभरात कोठे पाहिले आहे का?" कमालने विचारले.

"तू म्हणतोस त्यात सत्याचा थोडा अंश असू शकेल. परंतु माझ्या मुलीशी

लग्न करावयाचेच असेल तर काजी आणि साक्षीदारांसमोर करावे लागेल. आमच्या चालीरीतीप्रमाणे हा विवाह झाला नाही तर आमच्या कुळाला कलंक लागेल." सुलतान म्हणाला.

"आपण म्हणालात ते बरोबर झाले. परंतु थोड्या वेळापूर्वी तुम्ही आपल्या शिपायांना बोलावणार होतां. त्यांना बोलाविले असते तर कलंक लागला नसता का? म्हणून मी सांगतो ते करण्या व्यतिरिक्त दुसरा मार्ग तुम्हांला राहलेला नाही, हे लक्षात असू द्या." कमाल म्हणाला.

"बोल, तुझे काय म्हणणे आहे?" सुलतानाने विचारले.

कमाल म्हणाला–"तुम्हांला दोनच गोष्टी शक्य आहेत. एकतर माझ्याशी द्वंद्वाला उभे रहा. परंतु त्यात तुम्ही हारलात तर तुम्हांला आपले सर्व राज्य मला द्यावे लागेल. नाही तर मला आजची रात्र राजकुमारीच्या महालात काढायला मनाई असता कामा नये. उजाडल्यावर आपण आपली सर्व फौज मला धरून न्यायला पाठवा."

"माझ्या पदरी चाळीस हजारांचे सैन्य आहे. त्याशिवाय माझे गुलाम आणि गुलामांचे गुलाम मिळून आणखी चाळीस हजार आहेत. ऐशी हजार सैनिकांशी युद्ध करण्यास तुझ्याजवळ फौज कोठे आहे?"

"ठीक, उजाडण्यापूर्वी आपण सैन्य मला धरून नेण्यासाठी उभे करावे आणि सैन्याला सांगावे की मी शाहजादीशी लग्न करणार आहे. त्यासाठी मी एकटा त्या सर्वांशी युद्धाला उभा राहीन. परंतु त्यांनी मला ठार केले तर आपले गुपित जगजाहीर होईल. आणि मी त्या सर्वांना ठार करून युद्धात यशस्वी झालो तर आपला जांवई महा पराक्रमी असल्याची आपली खातरी होईल." कमाल म्हणाला.

कमालच्या एवढ्या धाडसाच्या मुळाशी कोणते गुपित आहे, हे सुलतानाला कळले नाही. तरी त्याने ती गोष्ट मान्य केली.

(क्रमशः)

उत्तम इनाम

एक राजा आपल्या दिवाणखान्यात बसून काही कागदपत्रे पहात होता. तेव्हां एका कवीने येऊन त्या राजाची स्तुती करून एक कविता म्हटली–"हे प्रतापी चक्रवर्ती! इंद्रासारखे आपले तेज आहे...वगैरे!"

त्या राजाला असला तोंडपुजेपणा आवडत नसे. त्याने आपल्या खजिनदाराला बोलावून त्या कवीला शंभर रुपये द्यायला सांगितले. तेव्हां कवीला अपरंपार आनंद झाला. त्याने राजाची तुलना कुबेर आणि कर्णाशी करून आणखी एक कविता म्हणून दाखविली.

राजाला राग आला तरी त्याने खजिनदाराला हाक मारून "शंभर नाही, हजार रुपये द्यावे!" असे सांगितले.

खजिनदाराने त्या कवीला बाहेर बसायला सांगून राजाला येऊन विचारले–"महाराज! कवीश्वरांना शंभर द्यायचे की हजार?"

"अरे, जे द्यायचे ते मी दिले! तू द्यायची गरज नाही. त्यांनी माझा खोटा स्तुतिपाठ केला, मी देखील खोटे गोड बोलून खूष केले. आतां द्यायचे काय आहे?" राजा म्हणाला.

—श्री ना. ज्ञा. जाधव.

कोण जिंकला कोण हारला

मगधदेशाच्या राजाला दोन राण्या होत्या. दोघींना एकाच दिवशी आणि एकाच वेळी एकेक मुलगा झाला. एकाचे नाव अमरसिंह आणि दुसऱ्याचे जयसिंह ठेवण्यात आले.

दोघे सुंदर होते आणि शौर्यपराक्रमात ही परस्परांची बरोबरी करीत. विद्याभ्यासातही दोघे सारखे होते. युद्धकलेत आणि शस्त्रास्त्रविद्येतही दोघांनी सारखी प्रगती केली होती. परंतु एका गोष्टीत दोघात फरक होता. अमरसिंह घोडेस्वारी आणि खड्‌गयुद्धात प्रवीण होता तर जयसिंह हत्तीच्या स्वारीत आणि मल्लयुद्धात निपुण होता. दोघांचे परस्परांवर सख्ख्या भावांसारखे प्रेम होते.

राजाचा वृद्धापकाळ जवळ आला होता. दोघां मुलांपैकी कोणाला आपला वारस करून राज्यकारभार त्याच्या हाती द्यावा, हा प्रश्न राजासमोर उभा होता. कारण दोघांचा जन्म एकाच वेळी झाला होता आणि लहान मोठा हा भेद करतां येणे शक्य नव्हते. राज्याचे दोन वांटे करून देणे पण राजाला आवडत नव्हते. म्हणून राजाने दोघांच्या योग्यतेची परीक्षा करून जास्त योग्य ठरेल त्याला आपली गादी देण्याचे ठरविले. राजाने ही गोष्ट मंत्र्याच्या सल्ल्याने ठरविली होती. परंतु परीक्षा घेऊन अधिक योग्य कोण हे कसे ठरवायचे हे त्यांना कळेना. तो सुद्धा एक प्रश्नच होता.

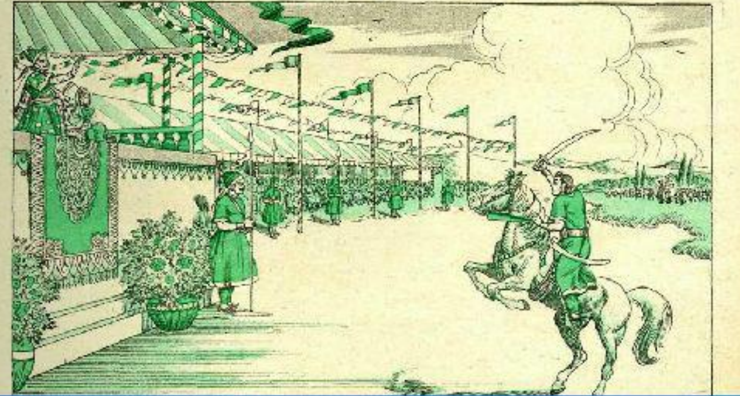
परंतु दोघां राजकुमारांना ते सर्व कळले नाही. महाराजांसमोर असा काही प्रश्न उभा राहला असेल या गोष्टीची त्यांना कल्पनादेखील नव्हती.

त्याच सुमारास कौशिक वंशीय राजकन्येच्या स्वयंवराची तयारी चालू होती. कौशिक राजाने राजकन्येच्या स्वयंवरासाठी विविध कलांच्या चढाओढी ठेवून त्या सर्वांत जो सर्व प्रथम येईल त्याच्याशी राजकन्येचा विवाह होईल, असे जाहीर केले होते.

ते कळल्यावर राजाने आपल्या दोघां मुलांना त्या स्वयंवराच्या वेळी चढाओढीत भाग घेण्यास पाठविण्याचा विचार केला. दोघांपैकी जो कोणी सर्व प्रथम ठरेल त्याच्याशी त्या राजकन्येचा विवाह होईल व तोच आपल्या गादीला वारस ठरेल या हेतूने राजाने दोघां मुलांना कौशिकनगरी पाठविले.

स्वयंवरात भाग घेण्यासाठी अनेक राजकुमार दूरदूरच्या देशातून आले होते. आपल्या वडिलांच्या आज्ञेप्रमाणे अमरसिंह व जयसिंह दोघांनी सर्व स्पर्धांत भाग घेऊन त्या जिंकल्या. दोघे समसमान विजयी ठरले. आतां त्या दोघां मध्ये चढाओढ सुरू झाली. तेव्हां घोडेस्वारीत आणि खड्‌गयुद्धात अमरसिंह विजयी झाला आणि हत्तीची स्वारी आणि मल्लयुद्ध दोन्हीत जयसिंह विजयी ठरला. म्हणून परीक्षकांच्या मनाने दोघे समसमान विजयी ठरले.

आता कौशिकराजासमोर राजकन्येचा विवाह कोणाशी करून द्यायचा, हा प्रश्न उभा राहला. त्याने आपला निर्णय देण्यासाठी तीन दिवसांचा अवधी ठेवला आणि सर्व राजकुमारांना त्यांच्या त्यांच्या निवासस्थानी पाठवून दिले.

त्यानंतर कौशिकराजाने आपल्या मंत्र्याच्या सल्याने दवंडी पिटविली की "जो कोणी तरुण अमरसिंह् आणि जयसिंह् या दोघांपैकी जास्त योग्य कोण आहे हे समजावून सांगू शकेल त्याच्याशी आपल्या दुसऱ्या मुलीचे लग्न करून देऊन त्याला अर्धे राज्य दिले जाईल."

ती दवंडी ऐकून दुसऱ्या दिवशी एक मुनी व त्याचा एक शिष्य राजाच्या दरबारात आले. मुनी म्हणाले–"महाराज! आपल्यासमोर जो प्रश्न उभा राहला आहे तो माझा हा शिष्य सोडवील!"

राजाने तो प्रश्न कसा सुटेल, विचारले.

तेव्हां त्या मुनीचा शिष्य राजाला म्हणाला–"महाराज! अमरसिंह् घोडेस्वारी आणि खड्गयुद्धात जयसिंहहून जास्त योग्य आहे, परंतु हत्तीच्या स्वारीत आणि मल्लयुद्धात कमी योग्य ठरला आहे. परंतु हत्तीवर खड्गरहित वीरापेक्षा घोड्यावरचा खड्गधारी वीर जास्त योग्य नाही का? शिवाय घोडा उड्या मारून हत्तीवर तुटून पडू शकेल. परंतु हत्तीवरचा वीर घोड्यावरच्या खड्गधारी वीराला कोणत्याही परिस्थितीत ठार करू शकणार नाही! या उलट हत्तीवरच्या मल्ल स्वाराला घोड्यावरचा खड्गधारी वीर नक्कीच ठार करू शकेल. म्हणून जयसिंहापेक्षा अमरसिंहच जास्त योग्य नाही का?"

हा तर्क मान्य करावा लागला. राजाला प्रश्न सुटल्याचा आनंद झाला.

दुसऱ्या क्षणाला मुनीने आणि त्याच्या शिष्याने आपापली सोंगे टाकली आणि आपल्या खऱ्या रूपात प्रगट झाले. अमरसिंहाने मुनिवेष धारण केला होता तर जयसिंहाने शिष्याचे सोंग घेतले होते.

कौशिक राजाने आपल्या दोन्ही मुलींचा विवाह दोघां राजकुमारांशी करून दिला आणि जयसिंहला अर्धे राज्य दिले.

या स्वयंवराबरोबर मगधदेशाच्या राजासमोरचा प्रश्न पण आपोआप सुटला. त्याने अमरसिंहाला आपला वारस नेमून त्याचा राज्याभिषेक करून दिला.

अधिक आदर कां?

एका गावी दुष्काळ पडण्याची चिन्हे दिसू लागली होती. म्हणून त्या गावचा एक व्यापारी स्वस्तात धान्य मिळणाऱ्या देशात धान्य खरेदीसाठी निघाला. त्याच्याबरोबर एक चांभार कातड्याच्या खरेदीसाठी पण निघाला.

वाटेत एका जागी दोघे एका मुनीच्या आश्रमात उतरले. मुनीने, कां कोणास ठाऊक, व्यापाऱ्याचा जास्त आदरसत्कार केला. दोघे धान्य व कातड्याची खरेदी करून परत आले. तेव्हांदेखील दोघे त्याचा मुनीच्या आश्रमात उतरले. या खेपेस मुनीने चांभाराच जास्त आदरसत्कार केला.

दोघांना त्या गोष्टीचे आश्चर्य वाटले व त्यांनी मुनीला त्याचे कारण विचारले.

तेव्हां मुनी म्हणाला–"शेटजी! तुम्ही त्या देशांत सुगी आहे म्हणून पुष्कळ धान्य खरेदी करण्याचा विचार करून गेला होता. परंतु चांभाराने विचार केला होता की त्या देशात दुष्काळ असेल व पुष्कळ जनावरे मरत असतील. म्हणून मी जातांना तुमचा अधिक आदरसत्कार केला. परंतु परत येतांना तुम्ही दुष्काळात धान्य जास्त किमतीवर विकता येईल या विचाराने आलात. परंतु चांभार लोकांजवळ वहाणा व पादत्राणे विकत घेण्याइतके धन असेल असे समजावून व ते सुखी होतील या हेतूने परतला. म्हणून मी या खेपेस त्याचा जास्त आदरसत्कार केला.

पुनर्जन्म

महाराज उग्रगुप्त यांना दोन मुलगे होते. दोघांचा स्वभाव परस्पर विरुद्ध होता. मोठा मुलगा शंकर गुप्त धूर्त, कपटी, क्रूर आणि कठोर हृदयाचा होता. तो दारूच्या धुंदीत असला म्हणजे वाटेल ते काम करायला सिद्ध असे. या उलट धाकटा मुलगा शेखर सरळ स्वभावाचा, धर्मभीरू आणि दयाळू होता.

अर्थातच, यामुळे शंकरगुप्ताचा स्वभाव दरबारी लोकांना किंवा प्रजेला मुळीच आवडत नसे. तरी तो मोठा मुलगा होता आणि रीतीप्रमाणे गादीला वारस होता. याशिवाय तो राजाचा लाडका होता. परंतु स्वत: मंत्र्याला व दरबारी लोकांना धाकटा शेखरच जास्त आवडे. कारण तो स्वभावाने शांत होता.

ही गोष्ट जगजाहीर होती आणि प्रजा व दरबारी धाकट्या राजकुमाराची नि:संकोच पणे वाखाणणी करीत म्हणून शंकरगुप्ताच्या मनात शेखरगुप्त विषयी मत्सर आणि द्वेषभाव वाढत गेला. त्याने शेखरगुप्ताचा कांटा दूर करण्याचे मनाशी ठरविले.

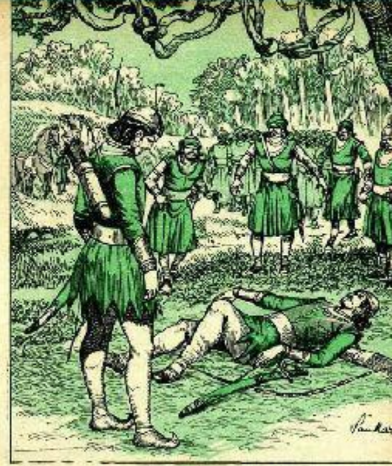
शंकरगुप्तला महाराजांनी फार लाडावून ठेवले होते. त्याच्या क्रूरपणाला महाराज पराक्रम मानीत आणि दयाळू स्वभावाच्या शेखर गुप्ताला केवळ भितरा मानून त्याला कमी लेखीत.

मत्सराग्नीने पेटलेल्या शंकरगुप्ताने आपल्या धाकट्या भावाचा शेवट करायचे ठरवून आपल्या काही अनुयायांच्या सल्ल्याने एक कारस्थान केले. एक दिवशी त्याने शेखरला शिकारीस बरोबर यायला सांगितले. दोघे घोड्यावर बसून शिकारीला निघाले. दोघे दाट जंगलातून जात असता शंकरगुप्ताने पाठीमागून शेखरगुप्तावर तलवारीने वार केला.

परंतु शेखरगुप्त सावध होता. त्याने ऐन वेळी झाडाला लोंबत असलेल्या वेलीला लोंबकळून तो वार चुकविला. त्याच वेळी त्याचा घोडा मागे फिरला आणि शंकरगुप्ताच्या घोड्यावर अचानकपणे आदळला. म्हणून शंकरगुप्ताचा घोड्याने मागच्या बाजूने पाय वर करून शंकरगुप्ताला खाली टाकले. त्या गडबडीत शेखरगुप्ताची तलवार उलटी जमिनीवर पडून चिखलात रुतली होती. तलवारीचे टोक वर होते. शंकरगुप्त नेमका त्या तलवारीवर जाऊन आदळला आणि जागच्या जागी ठार झाला.

इतक्यात शंकरगुप्ताचे साथीदार तेथे आले. शेखरची तलवार शंकरगुप्तच्या काळजात घुसलेली त्यांना दिसली. तेव्हां शेखर झाडावरून उतरून शेजारी उभा होता.

या सर्व प्रकारात मूळ गोष्ट लपली आणि ज्याचा खून होणार होता त्या निरपराध शेखरगुप्तवर भावाचा वध करण्याचा आरोप लावण्यात आला. त्याला निर्दोषी शाबीत करण्यास पुरावा नव्हता की कोणी साक्षीदार पर नव्हता. त्याने जे घडले ते खरे खरे सांगितले. पण ते सर्व कपोलकल्पित असल्याचे मानून न्यायाधिशाने त्याला मृत्युदंडाची शिक्षा ठोठावली.

पुढच्या शुक्रवारी दहा धनुर्धारी वीरांकडून एका क्षणी त्याला बाणाने वध करून ठार करण्याची शिक्षा देण्याची व्यवस्था करण्यात आली.

त्या देशाच्या पद्धतीप्रमाणे सेनापतीने टाकलेला रुमाल जमिनीवर पडल्याबरोबर धनुर्धारी वीरांनी बाण सोडावयाचा नियम होता. आणि जर ठरल्यावेळी काही कारणास्तव ठरल्या वेळेवर शिक्षा दिली गेली नाही तर आरोपीला सुटका द्यावी असा देखील नियम होता.

मंत्री व इतर दरबारी लोकांप्रमाणे सेनापतीला देखील शेखर फार आवडे. त्याला आपल्या हाती मरण येणार या

गोष्टीचे सेनापतीला फार वाईट वाटत होते. आपण आपल्या हाताने तांबडा रुमाल टाकून राजकुमाराच्या वधासाठी खूण करावयाची आहे, या विचाराने त्याला खाणेपिणे सुचेना व झोप येईना.

परंतु त्याला तो नियम आठवला की ठरल्या वेळी काही कारणास्तव शिक्षा दिली गेली नाही तर आरोपी सुटतो. पण ती वेळ टळणार कशी. तेव्हां त्याला दरबारी जादुगार इंद्रनाथाची मदत घेण्याची गोष्ट सुचली. तो त्याला भेटला आणि त्याने त्याला "काही मार्ग काढतोस का?" विचारले.

इंद्रनाथने एक तांबडा हात रुमाल घेऊन त्याच्या एका टोकाला एक वीतभर लांब पातळ रबराच्या पट्टीचे एक टोक दोऱ्याने शिवून टाकले. रबराचे दुसरे टोक उजव्या हाताच्या बाहीच्या आत अशातऱ्हेने शिवून ठेवले की बाहीत रुमाल गेला तर बाहेरून दिसणार नाही आणि रुमाल धरून रबराची पट्टी ओढली गेली तरी फक्त रुमालच बाहेर दिसेल व रुमाल सोडल्याबरोबर तो खाली जमिनीवर न पडतां बाहीत शिरून नाहीसा होईल.

शुक्रवार उजाडला. वधस्थानी सर्व तयारी होती. सेनापती लाल रुमाल हातात धरून ठरलेल्या जागी उभा राहला. धनुर्धारी रुमाल खाली केव्हां पडतो याची वाट पहात नेम धरून उभे होते. सूर्य बरोबर डोक्यावर आला. सेनापतीने रुमाल सोडला, परंतु रुमाल जमिनीवर पडलाच नाही व अदृश्य झाला. धनुर्धारी व जमा झालेली गर्दी आश्चर्यचकित होऊन रुमाल कोठे गेला हे पहात उभी राहली.

दंड देण्याची वेळ टळली आणि शेखरगुप्तला दिली गेलेली मृत्यु दंडाची शिक्षा रद्द झाली. प्रजा शेखरचा जयजयकार करू लागली. राजाला आनंद झाला की देवानेच आपल्या मुलाला वांचविले.

सेनापती व इंद्रनाथ मात्र परस्परांकडे स्मित करून पहात होते.

चंचल मनाचा शेतकरी

एकदा एक शेतकरी आपल्या शेतात नांगरत असता नांगराचा फाळ कशाला तरी लागला आणि 'खणण' असा आवाज झाला. शेतकऱ्याने ती जागा खणून पाहिली तेव्हां त्याला कांशाची एक हंडी दिसली. हंडीत सोन्याच्या मोहरा होत्या.

हंडी भरून सोने पाहून शेतकऱ्याला काय करू आणि काय न करू असे झाले. त्याने विचार केला एवढे सोने असल्यावर आपल्याला काय वाटेल ते करता येईल. आपण आता श्रीमंत झालो आहो. परंतु इतके सोने जवळ असणे धोक्याचे आहे. चोर दरोडा घालून सोने घेऊन जातील व कदाचित आपला जीव धोक्यात पडेल.

काय करावे त्याला सुचेना. न्यायाधिशाकडे नेऊन हे सोने जमा करून ठेवले तर मग काही धोका नाही. असा विचार करून तो न्यायाधिशाकडे धावत गेला आणि म्हणाला–"आपण एकदां माझ्या शेताकडे येण्याचा कष्ट करू शकाल का?"

दोघे कांशाची हंडी पुरली होती तिकडे निघाले. वाटेत शेतकऱ्याचे मन बदलले. त्याने न्यायाधिशाला विचारले–"काय हो, माझ्याकडे दोन बैल आहेत. त्यातला चांगला बैल कोणता, सांगू शकाल का?"

ते ऐकून न्यायाधिशाला राग आला आणि काही उत्तर दिल्याशिवाय परतला.

काही वेळ शेतकरी विचार करू लागला– "मी तरी किती मूर्ख आहे? हे सर्व सोने न्यायाधिशाला देऊन टाकले असते म्हणजे कसली काळजी उरली नसती. आतां एवढे सोने लपवू तरी कोठे?" तो दिवसभर त्याच विचारातबसून राहला.

सूर्यास्ताच्या सुमारास न्यायाधीश कचेरीचे काम संपवून घरी निघाला असतां शेतकऱ्याने त्याला पाहिले. तो पुन्हा जवळ

जाऊन म्हणाला–"आपण पुन्हां एकदां माझ्या शेतापर्यंत येऊ शकाल का?"

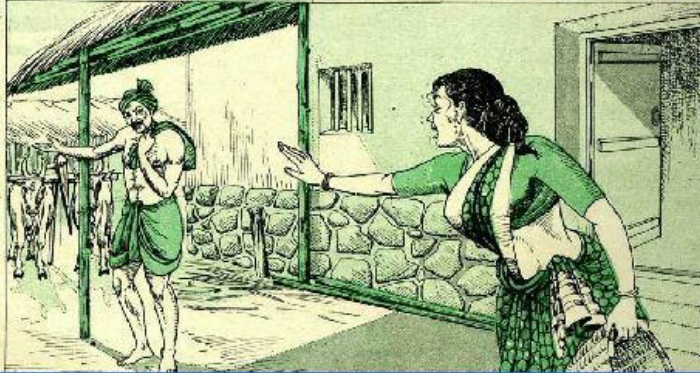
न्यायाधिशाने विचार केला बिचारा कोणत्या तरी संकटात खरोखरच सापडला असावा. तो त्या शेतकऱ्याबरोबर त्याच्या शेतात गेला. परंतु त्या अवधीत शेतकऱ्याचे मन पुन्हां बदलले. तो न्यायाधिशाला म्हणाला–"काही नाही, मी काल शेत नांगरले आणि आजदेखील नांगरले. दोन्ही पैकी कोणते चांगले नांगरले गेले असे आपले मत आहे?"

न्यायाधीश तो प्रश्न ऐकून आणि याचे डोके फिरलेले दिसते आहे, असा विचार करून तेथून काही उत्तर दिल्याशिवाय तेथून निघून गेला. न्यायाधीश निघून गेल्यावर शेतकरी विचार करू लागला– "मी तरी किती वेडा आहे? न्यायाधिशाच्या हातात सर्व सोने देऊन मोकळा झालो नसतो का?"

शेवटी त्याने एका पोत्यात ती सोन्याची हंडी ठेवली आणि उचलून घेऊन घरी गेला.

घरी पोचल्यावर शेतकरी आपल्या बायकोला म्हणाला–"जा, जरा बैलांना बांधून ये कशी! त्यांना गवत घालून दाणा दे खायला. मला न्यायाधिशाकडे जायचे आहे."

नवऱ्याने खांद्यावरचे पोते उतरून ठेवले नाही आणि आपल्याला हुकूम सोडू लागलेला पाहून बायकोला आवडले नाही.

पोत्यात काही तरी आहे, माझ्यापासून लपविण्याचा विचार दिसतो आहे. असा विचार करून ती नवऱ्याला म्हणाली– "मला नाही ते कळत, तुम्हीच बांधा बैलांना. मी गायीला बांधते आणि तिचे दूध काढते. नंतर तुम्हांला काय वाटेल तिकडे जा आणि या."

नाइलाजाने शेतकऱ्याने पोते एका जागी ठेवून दिले आणि बैलांना बांधून दाणापाणी पहायला गेला. तिकडे शेतकऱ्याच्या बायकोने पोत्यात काय आहे ते पाहून तो हंडा बाहेर काढला आणि तो सोन्याने भरलेला आहे हे ओळखून, नवऱ्याच्या हाती लागणार नाही अशा जागी लपवून ठेवला. नंतर हंड्याच्या आकृती एवढा गोलसा दगड हुडकून पोत्यात ठेवून पोत्याचे तोंड पहिल्यासारखे बांधून ठेवून दिले.

शेतकरी काम आटोपून आला आणि पोते खांद्यावर घेऊन सरळ न्यायाधिशाच्या घरी गेला. म्हणाला–"माफ करा, मी आपल्याला दोनदां त्रास दिला, परंतु आपल्याला एक चांगलीशी भेट घेऊन आलो आहे.

न्यायाधिशाला वाटले की असेल एखादा भोपळा किंवा असेच काही. त्याने पोते उघडून पाहिले, आत एक मोठा दगड होता. तो पाहून न्यायाधीश व शेतकरी दोघे चकित झाले.

न्यायाधिशाला वाटले की शेतकऱ्याच्या या विक्षिप्तपणाचे काही तरी विशेष कारण

असले पाहिजे. त्याने त्याला अंधार कोठडीत बंद करून ठेवायला सांगितले आणि हा झोपल्यावर काही बडबडतो का ऐकून लिहून ठेवायला शिपायांना सांगितले.

शेतकरी अंधार कोठडीत बसून हातवारे करीत बडबडत होता–"केवढे मोठे भांडे होते? हंडा होता हंडा आणि त्यांत सोने!"

नोकरांनी न्यायाधिशाला शेतकरी जे काही बडबडला, जाऊन सांगितले. न्यायाधिशाने शेतकऱ्याला बोलावून विचारले–"काय रे, रात्री तू हातवारे करून काही तरी मोजीत मापीत होतास! काय होते ते?"

शेतकऱ्याला थोडा धीर आला. तो न्यायाधिशाला म्हणाला–"मालक! मी आपल्यालाच मापीत मोजीत होतो. आपले डोके एवढे मोठे आहे. पोट एवढे आहे. मान एवढी लांब आहे!"

ते ऐकून न्यायाधिशाला राग आला. त्याने नोकरांना हुकूम दिला–"जारे याला फांशी द्या!"

नोकर शेतकऱ्याला फांशीच्या जागी घेऊन गेले. त्याला फळीवर उभा करून त्याच्या गळ्यात फास टाकला. तेव्हां शेतकरी म्हणाला–"थांबा, थांबा! न्यायाधिशांना एक गोष्ट सांगायची राहली आहे."

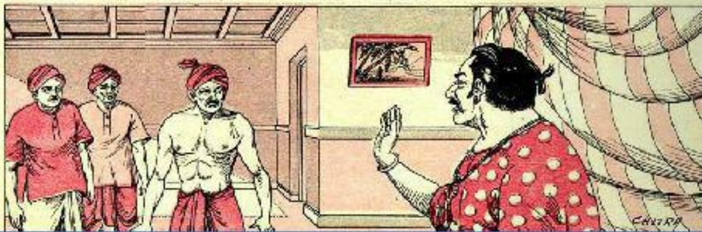
नोकरांनी शेतकऱ्याला आपली शेवटची इच्छा न्यायाधिशासमोर प्रगट करण्यासाठी आणले.

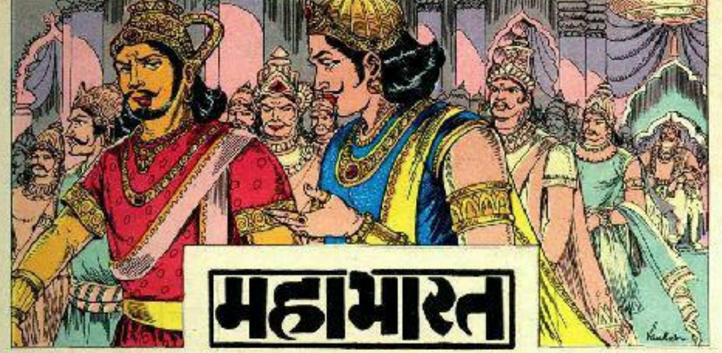
न्यायाधिशाने त्याला विचारले–"काय रे, पुन्हां काय काम आहे माझ्याजवळ?"

"नाही साहेब! आपले नोकर माझ्या गळ्याला गळफांस घालू लागले होते. पण त्यांना गळफांस लावला तर श्वासोच्छ्वास घेता येईल ना मला? बंद होणार तर नाही?" शेतकऱ्याने विचारले.

शेतकरी म्हणाला ते ऐकून न्यायाधीश जोरजोराने हंसू लागला. म्हणाला–"या खुळ्याला सोडा!"

नंतर शेतकरी घरी निघून गेला. बायकोने संभाळून ठेवलेले सोने त्याला आयुष्यभर पुरले.

महाभारत

धृतराष्ट्राने देखील दुर्योधनाला युद्ध केल्यास धोका असल्याचे समजावून सांगितले. परंतु त्याने त्याची फिकीर केली नाही. सभेत उपस्थित सर्वांची युद्ध टळणे शक्य नाही, या गोष्टीची खात्री झाली.

धृतराष्ट्राने गुप्तपणे संजयला बोलावून विचारले–"संजया! तुला कौरव आणि पांडव दोघांच्या बलाबलाची चांगली कल्पना आहे. पांडवांच्या बाजूने युद्धोत्साह किती आहे, हे जास्त बलिष्ठ कोण आहे, सांग."

संजय म्हणाला–"राजा! मी याविषयीं एकांतात काहीच बोलत नाही. व्यास महर्षी आणि गांधारी यांच्या समक्ष सर्व खरे खरे ते सांगतो. त्यांना बोलवायला कोणाला तरी पाठवा."

थोड्या वेळाने व्यासमुनी आणि गांधारी आले. तेव्हां संजय म्हणाला–"राजा! कृष्ण व अर्जुन दोघे अवतारी पुरुष आहेत. त्रिलोकाने एकत्र होऊन कृष्णाशी करायचे तरी ते शक्य नाही. तसा तो सामान्य मानवासारखाच तूर्त वागत आहे."

"परंतु तुलाच हे कसे कळले? मला कां कळले नाही?" धृतराष्ट्राने विचारले.

"राजा! तू तामस वृत्तीचा आहेस. म्हणून ज्ञानहीन आहेस. मी ज्ञानचक्षूने हे सर्व पहात आहे! ज्ञानचक्षूंमुळेच मला कृष्णाचा महिमा कळला." संजय म्हणाला.

तेव्हां व्यास मुनी धृतराष्ट्राला म्हणाले–"धृतराष्ट्रा! कृष्णाच्या मनात तुझ्याविषयी फार आदर आहे. संजयाला कृष्णाविषयी

पूर्णज्ञान आहे. 'म्हणून तू याच्या म्हणण्याप्रमाणे वागलास तर तुझे हित होईल."

तिकडे उपप्लाव्य नगरीत युधिष्ठिर श्रीकृष्णाशी त्याच वेळी बोलत होता. तो कृष्णाला म्हणाला–"कृष्णा! याच वेळी आमच्या मित्रबांधवांनी आम्हांला मदत केली पाहिजे. तू आमचा सखा व मित्र आहेस. तुझ्या भरंवशावरच आम्ही कौरवांचा नाश करण्याचे ठरविले आहे. आमच्या रक्षणाचा भार तुझ्यावरच आहे."

कृष्ण म्हणाला–"युधिष्ठिरा! तुला जे काही सांगावयाचे असेल अगदी निर्भीडपणे सांग. तुझ्या इच्छेप्रमाणे सर्व काम करण्याची जबाबदारी मी घेतो."

ते ऐकून युधिष्ठिर म्हणाला–"कृष्णा! तू संजयाच्या तोंडी सर्व ऐकले आहेस. धृतराष्ट्र काकांना आम्हांला जे काही सांगावयाचे होते ते संजयाने सांगितले आहे. काकांच्या मनात मोहाने घर केले आहे. आमचे राज्य आम्हांला न देतां आमच्याशी ते संधी करू पहात आहेत. धृतराष्ट्र काकांच्या सत्य आचरणावर विश्वास ठेवून आम्ही इतके दिवस वनवास भोगला. परंतु ते दुर्योधनाच्या इच्छेविरुद्ध काही करायला तयार दिसत नाहीत. मी आपल्या मातेला, भावंडांना आणि पत्नीला कष्टच जास्त दिले. मी तरी फक्त पांच गांवावर तृप्त होईन असेदेखील सांगून पाठविले. परंतु काका त्यालासुद्धां कबूल होत नाहीत. दारिद्र्यापेक्षा मरण बरे! आम्ही क्षत्रिय धर्म सोडला आणि इतरांचा धर्म स्वीकारला तर ते बरोबर होणार नाही. आम्हांला शांतताच हवी आहे. परंतु ते शक्य नसेल तर युद्धाला आम्ही तयार आहों. या परिस्थितीत दुसरे काय करतां येईल, तूच सांग!"

कृष्ण म्हणाला–"राजा! माझ्या दृष्टीसमोर तुम्ही पांडव आणि कौरव सारखे आहां. म्हणून दोघांचे हित व्हावें हा हेतू ठेवूनच मी कौरवांच्या दरबारी जाईन. तुझ्या मनासारखें मी कौरवांचे मन वळवं

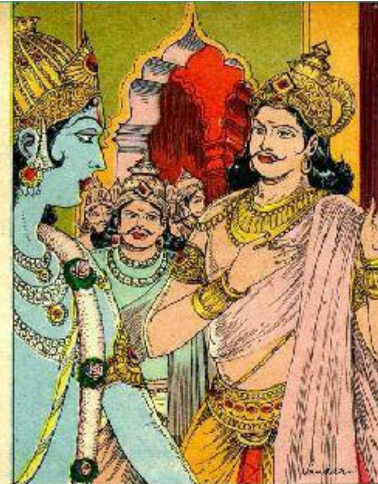
शकलो आणि दोघांमध्ये समेट घडवून आणू शकलो तर ते एक पुण्यकार्यच ठरेल!"

युधिष्ठिर म्हणाला–"दुर्योधन हट्टी आहे. तो तुझे म्हणणे कदापी मानणार नाही. त्याला पाठिंबा देणारे इतर लोकदेखील त्याच्या विरुद्ध काही बोलणार नाहीत. अशा लोकांमध्ये तू जाण्याचे धाडस करणे मला बरोबर वाटत नाही. तुझ्यावर काही अनपेक्षित प्रसंग आला तर ते आम्हांपैकी कोणालाच खपणार नाही."

कृष्ण त्याच्या मनाचे समाधान करण्यासाठी म्हणाला–"युधिष्ठिरा! मी दुर्योधनाला आणि त्याच्या अनुयायांना ओळखत का नाही? कोणी माझ्या वाटेला जाऊं लागला तर त्यांची नांगी मोडण्या पुरेसे सामर्थ्य माझ्यात आहे. परंतु जर आपण युद्ध थांबविण्याचा प्रयत्न केला नाही तर लोक आपल्याला दोष देतील. म्हणून मी तिकडे जाणे अत्यावश्यक आहे."

"तुझे म्हणणे खोडण्याची शक्ती माझ्यात नाही. तू साध्य झाल्यास समेट घडवून आण. तुला यश येवो हीच माझी इच्छा आहे." युधिष्ठिर म्हणाला.

कृष्ण युधिष्ठिराच्या मनाचे सांत्वन करण्यासाठी त्यांना म्हणाला–"युधिष्ठिरा! तू धर्माचे पालन करीत आला आहेस. तरी कौरवांनी तुझ्याशी वैर करावयाचे ठरविले

आहे. क्षत्रियाचा धर्म युद्ध करणे हा आहे, भीक मागणे नाही. यश किंवा अपयश हे दैवाधीन आहे. कौरवांनी अनेक राजांशी बरेच दिवसापासून सख्य केले आहे. म्हणून ते समेटाला तयार होतील असे मला वाटत नाही. त्यांनी तुमच्यावर जे अन्याय व अत्याचार केले आहेत त्याबद्दल त्यांना थोडादेखील पश्चात्ताप वाटत नाही. मग तू त्यांच्याविषयी सहानुभूती दाखविण्याचे कारण नाही. तू धृतराष्ट्राविषयीं जी श्रद्धा व विश्वास दर्शवीत आला आहेस तो बरोबर नाही. मी कौरवसभेत तुझ्या धर्मबुद्धीची जाणीव करून देईन आणि तुझ्याविषयी त्यांच्या मनात गैरसमज असेल तर

तो दूर करीन. तुला कोणत्याही प्रकारचे नुकसान सहन करावे लागू नये आणि समेट घडून यावा यासाठीच मी प्रयत्न करीन. परंतु एकंदरीत युद्ध टाळणे शक्य नाही, दुर्योधन जिवंत असेपर्यंत तुझे राज्य तुला मिळणे शक्य नाही. म्हणून तू युद्धाची तयारी चालू ठेव."

नंतर भीम कृष्णाला म्हणाला–"कृष्णा! तू कौरवसभेत शिष्टाईला जाणे बरोबर आहे. तू सर्वांसमक्ष दुर्योधनाच्या डोळ्यात झळझळीत अंजन घालून शांतिस्थापनेसाठी त्याचे मन वळव. त्याच्याशी थोडे सलोख्या-नेच बोलावे लागणार. आमच्या वंशावर कोणत्याही प्रकारे मोठे संकट येणार नाही

याचा यत्न कर. आम्हांला युद्ध करण्याची इच्छा नाही, आम्हांला शांतताच हवी आहे."

भीम म्हणाला ते ऐकून कृष्ण चकितच झाला. भीमाला इतके शांत व गंभीरपणे बोलतांना त्यांने कधी पाहिले नव्हते. त्याचा युद्धोत्साह थंड पडला की काय अशी एक शंका कृष्णाच्या मनात येऊन गेली. म्हणून त्याचा क्रोधाग्नी प्रज्वलित करण्याच्या हेतूने कृष्ण म्हणाला–"भीमा! अरे तूच का बोलतो आहेस हे? तू घाबरला आहेस वाटते, दुर्योधनाचे अफाट सैन्य पाहून? धृतराष्ट्राच्या दुष्ट मुलांचा वध करण्याची प्रतिज्ञा तू विसरलास की काय? दुर्योधनाच्या वधाच्या गोष्टी तुझ्या वल्गनाच होत्या की काय? आज तू शांतिस्थापनेच्या गोष्टी बोलू लागला आहेस? भीतीने तुझी बुद्धी भ्रष्ट झालेली दिसते आहे. कोठे गेला तुझा तो सर्व पराक्रम? 'भय' आणि 'भीम' दोन्ही शब्द परस्पर विरोधी आहेत! तुझ्या सारखा माणूस स्वतःच्या पराक्रमाने मिळ-विलेल्या वैभवाशिवाय इतर भोगविलासाकडे ढुंकूनदेखील पाहणार नाही!"

ते ऐकून भीमाला राग आला. म्हणाला–"कृष्णा! तू तरी अर्थाचा अनर्थच करू लागलास की रे! मला युद्ध नको आहे, असे कां वाटले तुला? इतके दिवस मला जवळून पाहून देखील तू मला बरोबर ओळखले नाहीस, असेच म्हणावे लागेल. मला चांगले ओळखणारा असे बोलणेच शक्य नाही. तर मग ऐक, मला काय म्हणावयाचे आहे ते. माझ्या अंगात जी शक्ती आहे आणि पौरुष आहे ते सामान्य नाही. माझ्या हातात सांपडलेला शत्रू किती ही बलिष्ठ असला तरी जिवंत सुटणार नाही. युद्ध झालेच तर माझा पराक्रम तुला प्रत्यक्षच पहायला मिळेल. आमचा हा भरत वंश निर्मूल होऊं नये या हेतूने मी शांतिस्थापनेच्या गोष्टी बोलत्नो होतो."

भीम म्हणाला ते ऐकून कृष्ण मंदस्मित करीत म्हणाला–"भीमा! तुझी निंदा करण्याच्या हेतूने मी ते बोलतो नव्हतो. तुझ्या बलपराक्रमाची पारख मला तुझ्याहून जास्त आहे. मी कौरव सभेत तुमचे हित होईल आणि शांतिस्थापनासुद्धा घडेल असाच यत्न करणार आहे. परंतु मला यश आले नाही तर युद्ध होणारच. तुझ्या मनात काय आहे हे जाणून घेण्यासाठी ते बोलतो होतो."

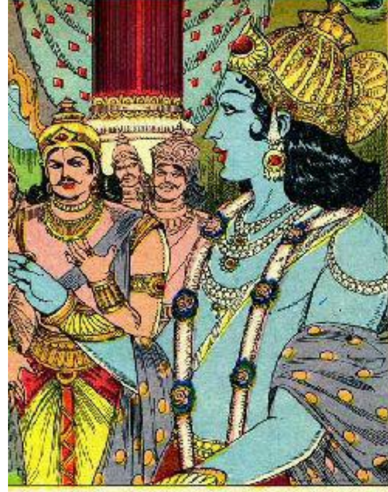
त्यानंतर अर्जुनाने या शब्दात आपले मत दिले–"कृष्णा! कौरवसभेत काय बोलायचे हे युधिष्ठिरदादाने सांगितलेच आहे. कौरव शांतिस्थापनेस तयार होणार नाहींत असेच मला वाटते. तरी प्रयत्न करणे आपले कर्तव्य आहे. आपसांत सख्य होऊ शकले

तर प्रयत्न करून पहा. आमचे हित व अहित आमच्यापेक्षा जास्त तुलाच माहीत आहे."

"अर्जुना! मला जे काही करावयाचे आहे ते मी करीनच. शकुनी आणि कर्ण यांचा विरोध असतां दुर्योधन समेटास कसा तयार होईल? माझे असे मत आहे की युधिष्ठिराने मला शांतिस्थापनेसाठी पाठ-विले आहे, असे सांगताच कामा नये. तुला दुर्योधनाचा स्वभाव माहीतच आहे. तो युद्धाशिवाय एक टीचभर जमीन सुद्धा देणार नाही."

नंतर नकुलाने आपले मत दिले. म्हणाला–"कृष्णा! माझ्या वडील बंधूंनी सांगावयाचे

ते सर्व सांगितले आहे. मी लहान तोंडी मोठा घास घेऊ इच्छित नाही. आमच्या म्हणण्या प्रमाणे कदाचित ते समेटाला तयार होणार नाहीत. परिस्थितीप्रमाणे माणसाचे विचारपण बदलतात. शांतिस्थापना होऊ शकली नाही तर कठोर सत्याला तोंड देणे भागच आहे."

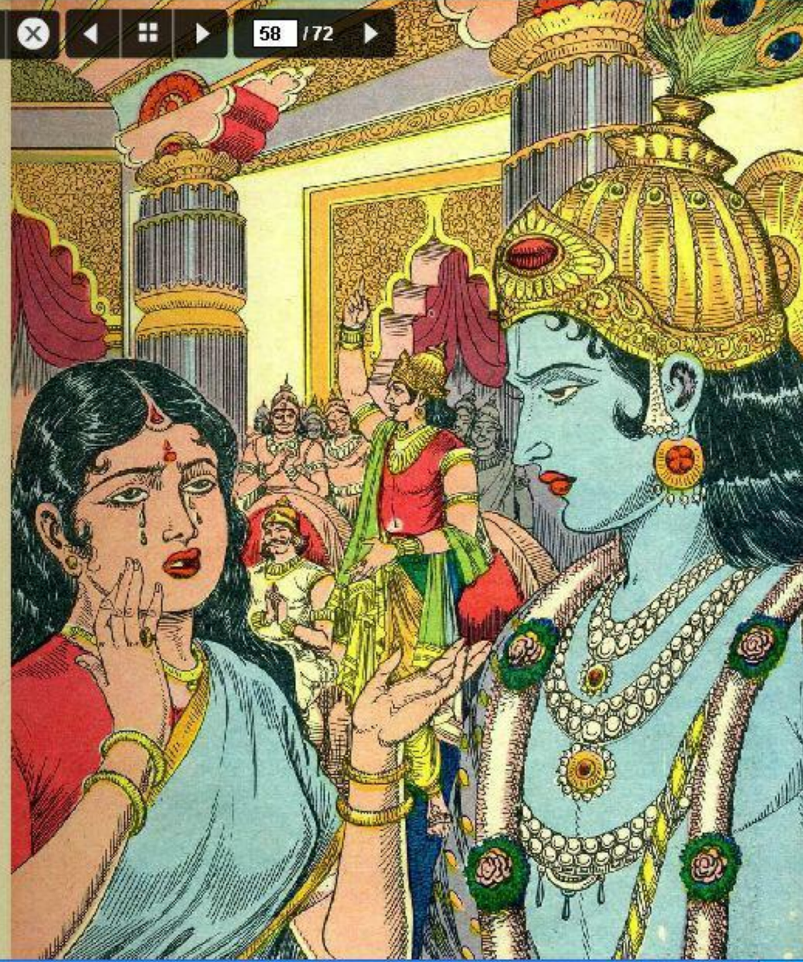
सहदेव म्हणाला–"युधिष्ठिर दादाने धर्माचरण केले आहे. तरी माझ्या मते युद्ध व्हावे असेच तू कर. कौरवांनी युद्ध टाळण्याचा प्रयत्न केला तरी युद्ध होईल असाच यत्न कर."

सात्यकीने सहदेवाचे अनुमोदन केले. पांडवांच्या बाजूने युद्धास आलेल्या सर्व योद्धयांनी सात्यकीच्या म्हणण्याला दुजोरा दिला.

तेव्हां द्रौपदी मनांतले दु:ख व्यक्त करीत म्हणाली–"दादा! ज्येष्ठ पांडुपुत्राने पांच गांवावर त्यांच्या मनाचे समाधान होईल असे सांगितले आणि दुर्योधनाने साफ नकार दिला. माझ्या मते आम्हांला हक्काने मिळणारे सर्व राज्य मिळेपर्यंत तू संधीला मान्यता देतां कामा नये! पांडवांच्या हाती कौरवांचा वध निश्चित आहे व तेच माझ्या मते उचित व योग्य आहे. माझा अपमान करणारा दुर्योधन आणि त्याचा धाकटा भाऊ दु:शासन अद्याप जिवंत कसा राहला? संधी वार्ता करतांना माझ्या केसांची आठवण असूं दे. कौरवसभेत ज्या गोष्टी घडल्या त्या तू विसरलास तर नाहीस? त्या दुष्टाचे दोन्ही हात कापले जाईपर्यंत माझा अंतरात्मा शांत होणार नाही."

कृष्णाने द्रौपदीचे योग्य शब्दात सांत्वन केले.

कृष्णाने शिष्टाईसाठी निघण्यापूर्वी सात्यकीला जवळ बोलावून रथात शंख, चक्र, गदा व इतर आयुधे देवण्यास सांगितली आणि म्हणाला–"दुर्योधन स्वत: दुष्ट आहे आणि त्याचे कान भरायला कर्ण व शकुनीमामा तेथे असणार. आपण किती शक्तिशाली असलो तरी शत्रूला निर्बल

मानणे शहाणपणाचे नाही. निर्बल शत्रूची उपेक्षा करून भागत नाही!"

सर्व तयारी करून कृष्ण सात्यकीला रथात स्वतःबरोबर बसायला सांगून हस्तिनापूरला निघाला. त्यावेळी सर्व पांडव, चेकितान, धृष्टकेतू द्रुपद, काशीचा राजा, शिखंडी, धृष्टद्युम्न, विराट इत्यादिक शूरवीर राजे कृष्णाला निरोप द्यायला काही अंतर पायी चालून आले.

परतण्यापूर्वी युधिष्ठिर कृष्णाला सख्य-भावाने प्रेमालिंगन देत म्हणाला–"कृष्णा! आमच्या मातोश्री हास्तिनापूरलाच आहेत. त्यांना भेटून आमचे सर्वांचे साष्टांग नमस्कार सांग. त्यांनी किती प्रेमाने आणि किती कष्ट सहन करून आम्हां सर्वांना वाढविले. आमच्यावर अनेक संकटे आली, पण निर्भय-पणे त्यांनी त्यांना तोंड दिले. कित्येक यातना सहन केल्या. त्यांना आमच्या वतीने भेटून आमच्या वतीने जे काही सांगावयाचे ते तूच सांग. नंतर धृतराष्ट्र काका, भीष्मा-चार्य, द्रोणाचार्य, कृपाचार्य, बाल्हिक, सोमदत्त इत्यादि थोर वडीलधाऱ्या मंड-ळींना नमस्कार सांगून अश्वत्थामा वगैरे आमच्या समवयस्क मित्र मंडळीस पण भेटून त्यांची कुशलवार्ता विचारायला विसरू नकोस. विदुरकाकांना आमचे सर्वांचे प्रणाम सांग!"

त्यानंतर सर्व कृष्णाला निरोप देऊन परतले.

कृष्णाचा रथ दारुक चालवीत होता. त्याने वेगाने हस्तिनापूरच्या वाटेने रथ चालू केला. कृष्णाने, कौरवांच्या राज्यात पाऊल टाकतांचा वृकस्थल येथे पडाव टाकण्याचे ठरविले. त्या दिवशी रात्री तेथेच मुक्काम केला. कृष्णाने आपल्या गांवी मुक्काम केला असल्याचे ऐकून सर्व प्रमुख गावकरी कृष्णाला भेटायला आले. त्यांनी कृष्णाला प्रेमपूर्वक आपल्या घरी बोलावून नेले व सर्व प्रकारे त्याचे आद-रातिथ्य केले. कृष्णाने पण त्या सर्वांना आपल्या मुक्कामाच्या जागी बोलावून त्यांचा यथोचित सत्कार केला.

शिव लीला

[२]

भीमावती नगरीत सोमदेव नावाचा एक शिवभक्त रहात असे. शिवराम त्याच्या मुलाचे नाव होते. शिवराम सात वर्षांचा झाला तेव्हां त्याचा बाप मरण पावला. आईनेच मुलाला वाढविले.

दिवाळीचा सण येण्यापूर्वी शिवराम आपल्या काही साथीमित्रांबरोबर समिधा, झाडाची पाने वगैरे गोळा करून आणायला जंगलात गेला. सर्व मुले एका वडाच्या झाडाखाली गप्पा मारीत बसली.

मुले म्हणू लागली–"या भाऊ बिजेला माझी बहीण आणि माझे मेहुणे येणार आहेत. मी जाऊन त्यांना घेऊन येणार आहे." आणखी काही मुले म्हणाली–"बाबांनी ताईला देण्यासाठी नवीन साडी व खण आणले आहेत!" मुलाचे असे बोलणे चालू होते. तेव्हां शिवराम म्हणाला–"मी सुद्धां माझी ताई आली की तिच्या बरोबर खूप गप्पा मारणार आहे. मी तिला भाऊबीज घालीन आणि तिला साडीखण देईन."

शिवराम म्हणाला ते ऐकून सर्व मुले खदखदां हसू लागली. म्हणाली–"अरे, तुला बहीण कोठे आहे? म्हणे बहिणीला भाऊ बीज घालीन आणि साडीखण देईन! सांग, कोठे राहाते तुझी बहीण? तिचे नाव काय रे आणि तुझ्या मेहुण्याचे नाव काय? ते कोठे राहतात आणि त्यांना किती मुले आहेत?"

शिवरामजवळ त्यांच्या त्या प्रश्नांचे उत्तर नव्हते. गप्प बसण्याशिवाय मार्ग नव्हता. तो रडत घरी परत आला.

शेवटच्या मलपृष्ठावरील चित्र

मुलगा रडत घरी परत आलेला पाहून आईने त्याला रडण्याचे कारण विचारले. म्हणाली–"कोठे पडलास का? की कोणी मारले? काय झालं काय, रडायला?"

शिवरामने मुलांनी त्याची कशी थट्टा उडविली ते सांगितले. आई त्याला म्हणाली–"बाळ! एवढेच ना, ते पुन्हां भेटले तर त्यांना जाऊन सांग, तुझ्या ताईचे नाव भ्रमरांबा आहे आणि तुझ्या मेहुण्याचे नाव मल्लिकार्जुन. ते दोघे श्रीशैल क्षेत्री राहतात. त्यांना गणपती आणि कुमारस्वामी असे दोन मुलगे आहेत. सर्व जग त्यांच्या इंगितावर चालते. तुझ्या मेहुण्यासारखा प्रतापी वीर त्रिलोकात नाही."

आईकडून आपल्या ताईचे व मेहुण्यांचे नाव गाव कळल्यावर शिवरामला परमानंद झाला. म्हणाला–"आई! तरमग मी या दिवाळीला आपल्या ताईला आणि मेहुण्यांना बोलावून घेऊन येणार आहे. सर्वांच्या घरी भाऊबिजेच्या दिवशी बहीण व मेहुणे येणार आहेत ना? आपण आजपर्यंत आपल्या ताईला किंवा मेहुण्यांना बोलाविले नाही!"

"बाळ! तुझे बाबा गेल्यापासून त्यांना बोलावून आणणार कोण? तू अजून लहान आहेस. वाटेत जंगल आहे आणि जंगलांत रानटी श्वापदे आहेत. तुझे मेहुणे फार ऐश्वर्यवान आहेत. ते आपल्यासारख्या गरिबाच्या घरी कसे काय येतील? ते आले तरी एकटे येणार नाहीत. त्यांचे नोकरचाकर पण बरोबर येतील. इतक्या लोकांच्या राहण्याची व खाण्यापिण्याची व्यवस्था आपण कशी करायची? तू मोठा होऊन मिळवू लागलास म्हणजे बोलावून घेऊन ये आपल्या ताईला आणि मेहुण्यांना!" आईने मुलाची समजूत घालण्याचा प्रयत्न करून पाहिला.

शिवराम काहीच बोलला नाही. आई म्हणाली ते निमूटपणे ऐकून घेतले. दुसऱ्या दिवशी तो पहाटे कोणी जागे होण्यापूर्वी उठला आणि आईला सांगितल्याशिवाय घराबाहेर पडला. श्रीशैल पर्वताची वाट

विचारीत क्रूर श्वापदांची फिकीर केल्याशिवाय श्रीशैलक्षेत्री आला. तेथे सर्वदेवांचे दर्शन करून व तीर्थस्नान करून त्याने आपल्या बहिणीची व मेहुण्यांची चवकशी केली. त्याने एकाला विचारले–"काय हो! मल्लिकार्जुन कोठे राहतात?" त्या गृहस्थाने त्याला मल्लिकार्जुनाचे देऊळ दाखविले. देवळात शिवरामला फक्त शिवलिंग दिसले.

शिवराम दमून गेला होता; तो पिंडीसमोर बसून म्हणाला–"अहो, तुम्हांला आणि ताईला घेऊन जायला मी आलो आहे. दिवाळी आली आहे ना? सर्वांच्या घरी त्यांची ताई व मेहुणे येणार आहेत. माझी आई तुमची आणि माझ्या ताईची वाट पाहते आहे. तुम्हांला आजपर्यंत आम्ही कधी बोलाविले नाही, म्हणून रागावलात का? तुम्ही किती मोठे आणि श्रीमंत असला तरी आपले नाते कधी सुटते का? आम्ही गरीब आहो, म्हणून तुम्ही आलां नाहीत तर ते नाही मला आवडणार! मी तुम्हां दोघांना बरोबर घेऊन जाऊनच परतणार!"

शिवराम म्हणाला ते त्या दगडाच्या देवाला कळले की नाही, शिवरामला कळले नाही. तो आपली बहीण भ्रमरांबेच्या देवळात गेला आणि तिला घरी येण्यासाठी

खूप आळविले. शेवटी तो अगदी निराश झाला आणि त्याने डोंगराच्या कड्यावरून उडी मारून आत्महत्या करण्याचे ठरविले. एकटा परत गेला तर इतर सवंगड्यांसमोर त्याची मान खाली होईल. तो अपमान त्याला असह्य वाटला. त्याऐवजी आपल्या ताईसमोर आणि मेहुण्यासमोर त्याने आपला शेवट करून घेतला तर त्याचे पाप त्या दोघांच्या शिरांवर येईल असे त्याला वाटले.

असा विचार करून शिवराम डोंगराच्या कड्यावर जाऊन उभा राहला. इतक्यात कोणी तरी पाठीमागून येऊन त्याच्या दोन्ही खांद्यावर हात ठेवले. त्याच्या एका बाजूला एक पुरुष व दुसऱ्या बाजूला एक स्त्री होती.

"कोण तुम्ही? माझ्या ताईला व मेहुण्यांना माझी फिकीर नाही तर तुम्ही का आलां मला मध्ये अडवायला?" शिवरामने विचारले.

"शिवराम! अरे, मीच तुझी ताई भ्रमरांबा आणि हे तुझे मेहुणे! तू पूर्वी कधी आम्हांला पाहिले नाहीस म्हणून ओळखले नाहीस. कोणी तरी आम्हांला सांगितले की सोमदेवांचा मुलगा इकडे आला आहे, म्हणून आम्ही हुडकत आलो." ती स्त्री म्हणाली.

शिवरामने आनंदाने दोघांना नमस्कार केला. त्यांनी शिवरामची आणि गणपती व कुमारस्वामीची ओळख करून दिली. शिवरामने आपल्या भाच्यांना दिवाळीला त्याच्या घरी यायचे बोलावणे केले. त्यांनी होकार दिला.

तिकडे शिवराम दिसला नाही तेव्हां त्याच्या आईने पुष्कळ चवकशी केली. तिला एक शंका आली की मुलगा आपल्या ताईला आणि मेहुण्यांना आणण्यासाठी श्रीशैलक्षेत्री तर गेला नसेल!

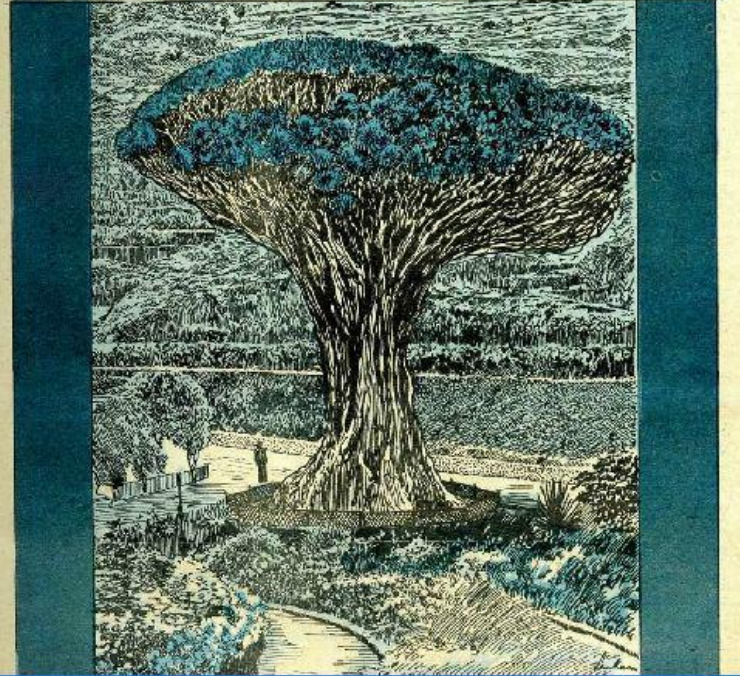
काही दिवस लोटले. दिवाळी आली. शिवराम घरी येऊन आईला म्हणाला– "आई! मी ताईला, मेहुण्यांना आणि आपल्या भाच्यांना बरोबर बोलावून घेऊन आलो आहे आणि ते सर्व गावातल्या देवळाजवळ वाट पाहात आहेत. शिवरामची आई त्याच्याबरोबर धावत देवळात गेली. पार्वतीपरमेश्वर आणि गणपती व कुमारस्वामी सर्वांना तिने घरी येण्याबद्दल फार आग्रह केला. सर्व घरी आले तोपर्यंत घराचे रूपच बदलले होते. लहानशा घराच्या जागी त्यांना एक सुंदर महाल दिसला. पाहुण्यांसह शिवराम व त्याच्या आईने घरात प्रवेश केला. गावकरी तो दिव्य महाल पाहून आश्चर्य चकित झाले. त्या महालाचे बाहेरचे मुख्य द्वार बंद होते. परंतु आत पुष्कळ लोक असल्याचा भास होत होता.

दिवाळीच्या दिवशी शिवरामच्या घरी पाहुणे म्हणून आलेले शिवपार्वतीच ते. त्यांनी मायलेकांना बरोबर घेऊन कैलास लोकी गमन केले.

१३४. ड्रॅगन वृक्ष

केसरीज द्वीपसमूहात टेनरीज नावाचे एक द्वीप आहे. त्या बेटावर पन्नास फूट परिघाचे वृक्ष आहेत. त्यांना "ड्रॅगन" वृक्ष म्हणतात. हे वृक्ष दीर्घकाळ वाढत असतात. असे सांगतात की या चित्रात दिलेल्या वृक्षाचे वय ३००० वर्षांचे आहे. या वृक्षातून जो द्रव पदार्थ निघतो तो रस थोर पुरुषांची प्रेते वर्षानुवर्षे जशीच्या तशी ठेवण्यास फार उपयोगी पडतो.

CHANDOBA (Marathi) APRIL 1973 92 Paise [redacted]

